

Sri Balamanorama Series No. 11.

॥ श्रीः ॥

RÂMA KATHÂ

OF VÂSUDEVA

रामकथा

वासुदेवप्रणीता

EDITED BY

C. SANKARARAMA SASTRI, M.A., B.L.,

Advocate, Mylapore, Madras.

PRINTED AND PUBLISHED BY
THE SRI BALAMANORAMA PRESS,
MYLAPORE, MADRAS.

All rights reserved by the Publisher.

Price Annas 8]

1929

[Postage Extra

THE MITHA SOCIETY,
BANGALORE 2.

Date.....

No. 5200

S 284.1981

VAS

INTRODUCTION.

Rāmakathā which now sees the light of print for the first time as No. 11 of the Sri Balamano-rama Series has been mentioned by the late Mahamahopadhyaya T. Ganapati Sastri in his introduction to Nārāyaṇīya, otherwise known as Bālabhāgavata published under his able editor-ship in the Trivandrum Sanskrit Series. There he refers to Rāmakathā as one of the nineteen works written by the famous poet of Kerala, Nārāyaṇa Bhaṭṭa, the son of Matrḍatta and a native of Mepputtur Ilom in the village of Perumanam on the northern banks of the river Nīlā in North Malabar. Reference is also made to a traditional story that the author of Nārāya-ṇīya was relieved of acute rheumatism by the grace of Lord Kṛṣṇa, the presiding Deity of the Guruvāyūr temple for whose propitiation he sung his memorable poem at the rate of ten verses per day. He is said to have flourished in the court of Devanārāyaṇa, king of Ambalapūzha.

From the last word of the work आयुरारोग्यसौख्यम्, it is made out that the poem was composed in 1590 A.D., so that the author has to be assigned to the latter half of the 16th century. The inclusion of Rāmakathā among the works of this Nārāyaṇa Bhaṭṭa by the late Dr. Ganapati Sastri is quite inaccurate, for it is directly opposed to the internal evidence furnished by the last verse of Rāmakathā where the author describes himself as Vāsudeva, the son of Nārāyaṇa and Umā.

Next I propose to examine whether this Vāsudeva is the same as the author of Yudhiṣṭhiravijaya. With regard to this latter Vāsudeva, definite information is available that he was a contemporary of King Kulaśekhara, for he himself says so in the following prefatory portion of his Yudhiṣṭhiravijaya :—

तस्य च वसुधामवतः काले कुलशेखरस्य वसुधामवतः ।

वेदानामध्यायी भारतगुरुरभवदाद्यनामध्यायी ॥

समजनि कश्चित्तस्य प्रवणः शिष्योऽनुवर्तकश्चित्तस्य ।

काव्यानामालोके पट्टमनसो वासुदेवनामा लोके ॥

But who is the king Kulaśekhara referred to here is a problem beset with considerable difficulty, for the Kulaśekhara controversy has agitated the minds of the historians of Kerala in

the modern research-world, and has not yet settled down. However, in examining the identity of the authors of Rāmakathā and Yūdhiṣṭhiravijaya, it presents little difficulty. In the history of Keraḷa, the name Kulaśekhara repeats itself a number of times. At the time of Śrī Vīra Keraḷa Varman II who reigned over Venād or South Travancore from 1164 to 1167 A. D., the daughter of his brother Śrī Vīra Udaya Mārtāṇḍa Varman, Tribhuvana Devī by name, was married to Śrī Vallabha Pāṇḍya who reigned over Tinnevely and North Travancore, and of this marriage was born Jaṭāvarman Kulaśekhara Perumāḷ who ascended the throne in 1190 A. D. The second Kulaśekhara Perumāḷ that we meet with is the famous Ravivarma Kulaśekhara Perumāḷ, born of Umādevī, the queen of Venād and Jayasīnhadeva, the king of Keraḷa in 1266-7 A. D. and he is epigraphically proved to have ruled over Keraḷa in 1299 A. D. with Quilon as his capital, subjugated the Pāṇḍyan and Chōḷa kings, made large conquests, and to have been crowned on the banks of the Vegavati at Conjeevaram in 1313 A. D. Two other Kulaśekharas are Śrī Vīra Ravi Varma Kulāsekharā Perumāḷ (1594 to 1604 A. D.) and Bāla Rāma Varman II

Swāti Tirunāl (1829 to 1847 A. D.) Since the author of Rāmakathā, as will be subsequently shown, lived in the latter half of the 17th century when none of the Kulāśekharas lived, we may conclude that he is not identical with the author of Yudhiṣṭhiravijaya.

Nor can he be identified with Vāsudeva, the author of the main work to which Dhātukāvya is a supplement. Dhātukāvya is a poem written by Nārāyaṇabhaṭṭa illustrating grammatical peculiarities in verbal forms in the order of the Dhātupāṭha, probably on the model of Bhaṭṭikāvya. The work is the sequel to a poem by Vāsudeva which illustrates Pāṇini's sutras as may be seen from the following verse in Dhātukāvya—

उदाहृतं पाणिनिसूत्रमण्डलं प्राग्वासुदेवेन तदूर्ध्वतोऽपरः ।

उदाहरत्यथ वृकोदरोदितान् घातृत् क्रमेणैव हि माघवाश्रयात् ॥

That the author of Dhātukāvya is no other than the famous Nārāyaṇa of Bālabhāgavata can be determined from the colophon at the end of its first sarga which reads इति श्रीनारायणभट्टपादमहाकविरचिते घातृकाव्ये प्रथमः सर्गः, and also from the employment by Rāmapāṇipāda, a commentator on Dhātukāvya, of the word Uparinava meaning Meputtur, the village of Nārāyaṇa, in the concluding stanza of his commentary on the first sarga

which runs thus :—

श्रीनारायणनामकोपरिनवप्रामस्वधामाधिप-

क्षोणीदेवकविप्रकाण्डकलितं यद्वातुकाव्यं शुभम् ।

The verse उदाहृतं etc, referred to above in Dhātukāvya has been commented upon by the commentator thus :— प्राक् पूर्वं वासुदेवेन वासुदेवनाम्ना कविना पाणिनिसूत्राणां अष्टाध्यायीगतानां सूत्राणां मण्डलं समुदायः उदाहृतम् उदाहरणरूपकाव्यात्मना. If therefore the author of Dhātukāvya is identical with the author of Nārāyaṇīya, it follows that the author of the principal work to which Dhātukāvya is a supplement must have lived prior to the second half of the 16th century, and cannot be the author of Rāmakathā which is a much later production. Perhaps he may be identified with the author of Yudhiṣṭhiravijaya,

There are two more works ascribed to Vāsudeva in Keraḷa, viz., Tripuradahana and Śāurikathā. The former is a small poem in three Āśvāsas narrating the burning of the demon Tripura by Lord Śiva in the Ardhayamaka style, and the latter is a poem similar in style narrating the story of Kṛṣṇa in five Āśvāsas. But this Vāsudeva cannot be the author of Rāmakathā, for Nīlakaṇṭha, the commentator of Tripuradahana, while explaining the word Ravibhuvan

occurring in the text says :— रविर्नामास्य कवेः पिता तेन
वासुदेवेन. Since the father of the author of Rāma-
kathā is Nārāyaṇa, it is quite certain that the
two Vāsudevas are different. Perhaps the
author of these two poems also is to be iden-
tified with the author of Yudhiṣṭhiravijaya.

With regard to Vāsudeva, the author of
Rāmakathā, the prefatory and the concluding
stanzas of this work throw a flood of light
which enables us to fix his date with remarkable
certainty. The two words Ādityavarman and
Naralokavīra occurring in the second verse at
the beginning of Rāmakathā give an important
clue in the matter. The history of Travancore
speaks of one Ādityavarma Tiruvādi who in
1333 A.D. transformed Krishnankoil into Āditya-
varmachaturvedimangalam. Another Āditya-
varman is spoken of as the ruler of Travancore
from 1471 to 1478 A. D., followed by a Ravivar-
man who reigned from 1478 to 1504 A. D. In
the period from 1553 to 1567, we meet with
another Ādityavarman. The last Ādityavarman
that we hear of ruled from 1661 to 1667 A. D. The
title of Bhūtalavīra was first assumed among
the kings of Travancore by Śrī Vīra Udaya
Mārtāṇḍa Varman after his conquest of the Tin-

nevelly district between 1494 and 1535 A.D. The word 'Naralokavīra' in the second verse of Rāmākathā may well be presumed to denote the title of Bhūtalavīra. Consequently, the first two of the four Ādityavarmans have to be dismissed from our consideration. It therefore remains for us to choose between the two later Ādityavarmans, for which it is indispensable to refer to the two other works of this author, viz., Saṁkṣepabhārata and Saṁkṣeparāmāyaṇa. The first of these two works contains a reference to King Ravi Varman in the following verses:—

जगदानन्दयन् गोभिः सतां मार्गं सनाथयन् ।
 प्रकाशः श्रीकरो राजा रविवर्मा विराजते ॥
 गिरां देवी रमा चोभे यं समप्रगुणोज्ज्वलम् ।
 आश्रित्य स्वप्रियौ देवौ स्मरतो न कदाचन ॥
 तस्याज्ञया सुमनसः पार्थानां चरितं शुभम् ।
 ब्रूमः संक्षिप्य सुतरां प्रसीदन्त्वहं देशिकाः ॥

The concluding stanza of the same runs thus :—

यदेतुद्वृत्तमेतेषां पाण्डवानां महात्मनाम् ।
 सेयमेतादृशी क्वपि वासुदेवस्य निर्मितः ॥

In this connection it will be useful to refer to the following stanza of Vāsudeva's Saṁkṣepa-Rāmāyaṇa.

रामस्य चरितं पुण्यं संक्षिप्य वदतो मम ।
 वाल्मीकिमुख्या गुरवः प्रसीदन्तु दयालवः ॥

The similarity of idea and expression in गुरवः प्राचे-
 तसादयश्च सदा in Rāmakathā, प्रसीदन्त्वह् देशिकाः in Saṁ-
 kṣepabhārata and बाल्मीकिमुह्यः etc. in Saṁkṣeparā-
 māyana suggests the community of author-
 ship in all the three works. But while Rāma-
 kathā professes to be written at the bidding of
 king Ādityavarman, Saṁkṣepabhārata professes
 to be written at the bidding of king Ravivar-
 man, so that Vāsudeva must have been a con-
 temporary of both. To fit in with these data, the
 Ādityavarman referred to in Rāmakathā must
 be taken to be the last Ādityavarman (1661—
 1677 A. D.) who was succeeded by Umayamma
 Rāṇee (1678 to 1683) who in her turn was suc-
 ceeded by Ravivarman (1684 to 1718. A. D.) We
 may therefore safely conclude that the author
 of Rāmakathā flourished in the latter half of
 the Seventeenth century.

Coming to the merits of the work, we have
 to bear in mind that it is one of the very few
 prose works available in Sanskrit Literature. In
 point of merit, the author deserves to rank next
 to Daṇḍin and Bāṇa among prose-writers. He
 combines the simplicity of Daṇḍin and the rich-
 ness of descriptive detail characteristic of Bāṇa.
 Refreshingly free from the ornateness of Kādam-

barī and the ruggedness of Harṣacarita, Rāmākatha is quite easy-reading, written in a perfectly lucid and flowing style. As an abridgement, the merit of the work is incalculable. While the genius of the author finds the least difficulty in summarizing the elaborate theme of Vālmiki Rāmāyaṇa within an exceedingly short compass, there is no lack of descriptions or rhetoric in the work. By virtue of its brevity and simplicity, this work is bound to command the widest popularity among the students of Sanskrit Literature.

In preparing this edition, I had recourse to the manuscripts of the work in the Government Oriental Manuscripts Library, Egmore, Madras, and the Government Manuscripts Library at Trivandrum. My thanks are particularly due to Brahmaśri K. Sambasiva Sastri, Curator, Government Manuscripts Library, Trivandrum for his invaluable help to me in revising the press copy of this book.

C. SANKARARAMA SASTRI,
 Mylapore, Madras. General Editor,
 10th May, 1929. Sri Balamanorama Series

॥ श्रीः ॥

॥ रामकथा ॥

गजवदनमस्तु महते

विधिवदनविहारि दैवतं च परम् ।

श्वःश्रेयसाय भवतां

गुरवः प्राचेतसादयश्च सदा ॥ १ ॥

सतां परित्नाणपरः सुमेघा

जितारिषड्गर्गतया महीयान् ।

विभ्राजते विश्रुतविक्रमश्री-

रादित्यवर्मा नरलोकवीरः ॥ २ ॥

चिराय रक्षोपगमेन कुर्वन्

गुर्वां मुदं यः सुमनोजनानाम् ।

महीजयोदञ्चितपुण्यकीर्ति-

रामोदते राम इव प्रकामम् ॥ ३ ॥

षाठान्तरम्— १. जुतीर्मुदा. २. महीदयोदञ्चित.

तस्याङ्गया सर्वजनीनवृत्ते-

रविस्तरा रामकथा पवित्रा ।

निबध्यते गद्यमयी मयेयं

सन्तोऽनुगृह्णन्तु नितान्तमस्याम् ॥ ४ ॥

अस्ति किल जगत्त्रयपरित्राणलीलाविचक्षणानाम् अक्ष-
तभुजद्रविणभूषणानाम् उज्ज्वलयशःप्रसरचन्द्रिकानिष्यन्दनि-
त्यविकस्वरसुजनमनःकैरवाकराणाम् अमेयमहिमाद्भुतानाम् अ-
हिमांशुवंशोद्भवानाम् अवनीश्वराणां शाश्वतं निवासस्थानम् ,
अनेकविविधमणिकिरणजालनिर्व्यूढबलशासनशरासनसहस्र-
भास्वरमहाभवनशिखरविराजमानमहारजतकुम्भसंघातसंकट-
स्त्रलनजर्जरितसुरपुटघोटकबृन्दमन्दायमानमध्यंदिनसमयसं-
चारदिवाकरम् , आसन्नवाहिन्या च विबुधविलासिनीविहार-
विलम्बविलेपनामोदवासितया, चन्द्रमूर्त्यैव मानसोद्भवया
कुमुदाभोगदायिन्या च, सूर्यमूर्त्यैव तमोऽपहया कृमलप्रसा-
दसंपादिन्या च, तटिन्या सरथ्वा परिशोभमानपरिसरम् ,
अवनिवनितातिलकायमानं पुरोत्तममयोध्या नाम ।

तत्र च त्रिदशराजनगरसुन्दरीबृन्दबन्दीकरणचणबृन्दा-
रकवैरिबृन्दारकगलविगलद्विरलरुधिरच्छटाजटालकौक्षेयक-

क्षपितविपक्षराजमनोरथो दशरथो नाम नरपतिरराजत । स
हि महीपतिः अहीनसुपथिसंचारकौशल्यया कौशल्यया, महीय-
मानसौभाग्यमय्या कैकेय्या, निरुपधिकनिजगुणगारिमपरि-
तोषितमित्रया सुमित्रया च, त्रिभिरमीभिरभिरूपैरनुरूपै-
रुदारैर्दारैः सह चरितधर्मा, निर्मायपुण्यभरवतिर्निश्चार्ङ्गधरच-
रणसरसिजनिस्तुषमतिः, अपरस्परविरोधमाहितम् अर्थत्रि-
तयम् अतिचिराय अन्वतिष्ठत् ।

व्यतीतासु च तथा बहुतिथिषु समासु, सामयिकसमाप-
तितदुर्वारजरावतारितपलितसमारम्भसंभावितशरीरस्य नरपतेः
अप्रजस्तादत्तदुस्तरचित्तामयस्य तस्य पुत्रोत्पत्तिप्रियंकरिणीम्,
अश्वमेधाभिधानवितानविधानानन्तरम् अखण्डिततपःप्रभाव-
मण्डनो मुनिर्विभण्डकात्मजन्मा धर्माध्वाविध्वंसनैकायनगतद-
शमुखमुखानिखिलनिशिचरकुलशलभजालकालानलक्रीलहेलाम्,
अशेषलोकसुचरितव्युष्टिरूपामिष्टिमनुष्ठातुमुपाक्रमत ।

तस्मिन्नेव काले निजशिरोमयनवकपालपुरोडाक्षमहाहु-
तिपरितोषितस्य भगवतः शम्भोरनुग्रहादुदप्रतरतेजसम् अम-
नुजावध्यम् उद्धतभुजभूमपरिपीड्यमानजगत्त्रयं दशग्रीबं
जिघातयिषुभिर्दिविषद्विरवलुप्तनिज।धिकारैरभ्यर्थितो भगवः-

नम्भोजनाभो मनुजलीलामवलिलम्बिषमाणः तमेव धार्मि-
काग्रेसरं पुत्रीयन्तं वृत्रारिमित्रं विश्वम्भरेश्वरं भूकश्यपमात्मनः
चित्रीकर्तुं मनो विततान ।

तदा च ह्यमानादालोलजिह्वाबल्लिह्यमानजुहुमुखा-
द्वैतानतो वैश्वानरात् सुमुत्थाय चित्रीयमाणजनतालोचनपीप्य-
मानमहीयमानाकारः पुरुषः कोऽपि पुरुषोत्तमधामसामग्रीमयस्य
महीयसो बहुसुधासारसारस्य पायसस्य परिपूर्णं सौवर्णं भाजनं
राक्षो मनुवंशमुक्तामणेः सविनयप्रसारिते करयुगले समर्पया-
मास ।

तत्र च प्रथमदारद्वयीविश्राणननिःशेषितचरौ स्थितवति
स्थितिविदि नरेश्वरे, ते एव देव्यावतिमात्रदक्षिणे दक्षिणकोस-
लकेकेयेश्वरसंभवे स्वकीयभागांशवितरणेन मगधराजसुतां
सुमित्रां कृतार्थयामासतुः ।

अथ विधिवदवसितवितानकृत्यः सभृत्यवर्गः संरयूतीरप-
रिष्कियाया देवयजनात् अनेकराजन्यश्रोत्रियसुचरिताभोगमे-
ध्यामयोध्यामुपेत्य, तत्तादृशदिव्यदीदिविप्रकाशनप्रादुर्भवद्द्गु-
त्तगर्भनिर्भरामोदितदारत्रयावलोकनसुमनायमानः प्रजानाथः
प्रजोद्भूतिप्रयोजनैर्विधानैरनेहसमनैषीत् ।

उपगतवति मासि वैजने, रजनिचरतिमिरानिकर-
काल्ये सकलमाङ्गल्यमये समये, राक्षः प्रथममहिषी विगलि-
तदोषानुषङ्गम् अपगतकलङ्कसुभगम् अविरतविसारितेजसम्
अपरमिव चन्द्रमसं रामचन्द्रमात्मजं जनयामास । सुता च
केकयपतेः उदारचेतसम् अविनीयशीलं विनयैकनिधानम्
अमेयगुणनिर्भरं भरतमसूयत । सुमित्रा तु पवित्रानुभावौ
जगत्त्राणकेलिधुरीणनिस्त्रीमदोस्सारलक्षणौ लक्ष्मणशत्रुघ्नौ
तनयावजनयत् ।

ते च जनमनोहारिभिर्विहारैरतिवाहितकौमारकाः कुमा-
रकाः निरवधिकप्रणयबन्धनेन सन्ततमभिलाष्यमाना विधिव-
दधिगताभिर्विद्याभिरुद्द्योतमानाः क्रमादवर्धिषत ।

गर्भैकादशे संवत्सरे विहितब्रह्मव्रतेभ्यश्च तेभ्यः सवितृ-
सन्तानपुरोहितेन सकलमन्त्रदृशां वरिष्ठेन वसिष्ठेन साङ्गोपाङ्गा
त्रयीविद्या सातिशयानुरागमुपादिश्यत । पुरातनमुनीश्वरप्र-
तिघविप्लवमाननिजपारिषद्गतिविशेषानुसंधायिनो भगवन्नो
मधुशासनस्यांशतः संभूतैः अखिललोकलोचनोत्सवैः सस्यकैरा-
त्मजैः प्रसितचेतसो महीपतेर्दक्षरथस्य क्षणिकोऽपि तद्वियोगो
शुगसहस्रायते स्म ।

स्वकोपापादितविपदोः प्रतीहारप्रवेकयोः अभ्यवपित्सया
महीमण्डलमङ्कुर्वाणस्य प्रणतजनकलितनिर्वाणस्य पत्युरनुवर्त-
नाय स्वयमखिलभुवनैकमाता कमलालयापि जनकान्वयध्वजस्य
सीरध्वजस्य दुहितृत्वमयोनिसंभवाप्यवलम्बमाना तिसृभिरा-
त्मतुल्यगुणाभिरवरजाभिरमा मिथिलापुरे यथासुखमवर्धत ।

पुरैव च नरवानरेतरदुरभिभवस्य दक्षाननस्य दीर्घसंवेशं
विधायकस्य मनुजभवमुपसेदुषो दनुजद्विषः साहायकाय भग-
वतः कमलसंभवस्याज्ञया सर्वोऽपि दिव्यजनः स्वांशभूतान् अप-
रिमेयपराक्रमान् इच्छानुरूपरूपान् अवनिधरोन्मूलनेऽप्यनाया-
सवत्स्तनयान् अनेकासु जातिषु वलीवदनभल्लूकगोलाङ्गुल-
मुख्यानुत्पादयामास ।

तत्र च महावानरवीरयूथपतेः ऋक्षरजसः क्षेत्रे बलशा-
सिना समुत्पादितो बलशालिनामग्रेधरः स्वकक्षकुहरप्रसभनि-
क्षिप्तविश्वविजयोद्धतदशमुखमुखनिवहविसृमरहाहाकरव्याकृ-
तवैभवो बाली नाम वानरराजः स्वशक्तिवशीकृतसमस्तवा-
नरचक्रः, शक्र इवामरावतीम्, अर्कतनयेन नयविनयविक्रमनि-
धिनानुजन्मना सुग्रीवेण सह कुलपुरीं किष्किन्धामावसति स्म ।

अमरकायैकतानचेतसा वेधसैव नियुक्ता दुन्दुभी नाम

गन्धर्बसीमन्तिनी मन्थरेति कृतनामधेया निरातिशयानुवृत्ति-
परितोषितेन पत्या प्रतिश्रुतवरद्वयां केकयेन्द्रतनयामुपतिष्ठमाना
साकेतमध्यवात्सीत् ।

निराकृतसुरासुरचक्रस्य दुरात्मनः क्षपाचरचक्रव-
र्तिनः क्षपणाय क्षमातलमुपेयुषि निरुपमतदीयतपोविपाकावासि-
तिप्रतीक्षकार्यावसरे महति दिव्यजनसमाजे, माहाजनिकचरि-
तः स भगवान् कौशिकः सर्वगुणाकरस्य रामस्य मनुजतानुवि-
धानदरसमाप्तीलितम् अप्रतिमम् अनुपाधिकं धाम दिव्यास्त्रसं-
पदा संविवर्धयिषुः अविहितसत्रः सुत्रामसखं दशरथमवलोककः
साकेतनगरमभ्युपेयाय । सत्सङ्गमसमुदितामोदवशंवदेन राज्ञा
विधिवद्भ्यर्चितो महर्षिर्माँरीचप्रमुखैर्निशाचरैर्विहन्यमानस्य
सत्रस्य परिरक्षणाय भुवनरक्षाविचक्षणं रामभद्रमेनमया-
चिष्ट । सुतविरहासहोऽपि महामतिर्महीपतिः पुरोधसा परिचो-
दितः तस्मै प्राणेभ्योऽपि प्रियतरमात्मजं सलक्ष्मणं प्रादिक्षत् ।

स च प्रमोदमानहृदयो विनयविशेषाभिरामौ कुमारौ
वयोऽनुरूपमहितशरशरसनभासुरकराम्बुजावुपादाय स्वमाश्रमं
प्रति प्रतस्थे ।

मध्येमहाटवि घोरतररामचापविष्फारश्रवणस्फायमान-

रोषभरदुष्प्रेक्षाकृतिः अभ्रंलिहशरीरा रभसचर्व्यमाणतापस्रज-
नरुधिरद्रवात्रीकृतसृक्कभागा महामायस्य मारीचस्य जननी
ताटका नाम निशाचरी तेषामध्वानमुत्कटध्वानमरौत्सीत् ।

तत्क्षणेन च विश्वजनीनचेतसो विश्वामित्रस्य वचसा
रघुराजसूनुरुग्रधारेण शरेण कबलीकृतप्राणया तथा सर्वशर्वरी-
चारिविनाशक्रियाकाण्डपुण्याहमङ्गलं विदधे । निगृहीतताटकाय
तस्मै प्रथमगृहीतबलातिबलाख्यविद्याविद्योतिताय मुनिः अस्तो-
क्तपःप्रसादम् अस्त्रपारायणमुपादिशत ।

संप्राप्तनिजतपोवनेन तपोधनप्रवरेण यथापुरं प्रारभ्य-
माणे सत्रे, करालनीलशैलाकारेण मिलदट्टहासस्तनितबाधिरित-
दिगन्तरेण प्रकटवलयदंष्ट्राबलाकावलिकलितेन वृष्यमाणकी-
ञ्चालधारेण यातुघानघनाघननिवहेन व्याप्यमाने च गगने,
सपदि समुज्झितक्रियप्रभावमानयाजकनिकरं करतलच्यवमान-
दण्डपरिभ्रान्तवटुकुलवदननिरित्वरविलापवाचालनिकुञ्जपुञ्जम्
चद्भावध्वनीनमुखविगलदप्रहाप्यकोलाहलम् अधिकभयाव-
हकुलम् आश्रमपदमासीत् ।

अपदान्तरमीषदाकलितरोषस्मितमधुरतरमुखारविन्देन
रघुनन्दनेन सरभसमीर्यमाणसमीरणास्त्रवेगदूरनिरस्तमारीच-

तूलशकलेन ज्वलदनलकणोत्किरसायकासारानिरस्तकृत्तनिखिलसुबाहुप्रमुखकौणपबलकुणपत्रातपरितर्पितश्येनकङ्कबहुलेन तथा व्यघायि, यथा दुर्लभविषयोपलम्भसंभाविताशः चिरामिच्छितम् अशेषसान्तापिकं दशकन्धरमप्यलिलिक्षदाशु कृतान्तः ।

एवमनायासेन दशरथतनयेन विशसितेषु निश्चिचरेषु, विधिवदेव समापितसप्ततन्तुर्मुनिः मनसि कृतकार्यान्तरः स्रहैव राजकुमाराभ्यां समुचितकथाविशेषनिश्चयपरितोषिताभ्यामारभ्यमाणथञ्जस्य नयञ्जस्य सुहृदः सीरध्वजस्य पत्तनं प्रातिष्ठत । यच्च हि सा हलमुखविलिख्यमानदेवयजनसंभवा हरशरासनसमारोपणपणपरिणयना जगदापदपगमपदवी सीताभिधाना राजपुत्री समुल्लसति स्म ।

मध्येमार्गं च पञ्चशरशरपरवशितसहस्राक्षानुकूलिकतया कुपितस्य पत्युर्गौतमस्य शापबलात्पाषाणभूतया चरणसरसिजसंस्पर्शविधूताशेषपापया विमुक्तशापया स्रबहुमानमहल्यया विहितमङ्गल्याशिषा दाशरथिना सावरजेनानुगम्यमानो गाधिसूनुः अशिथिलाध्यवसायो मिथिलापुरं प्राविशत् ।

रघुकुलकुमारतनुतरतनुकामनीयकावलोकजनितविस्मयाकुलेन जनकेनापचायितो महर्षिराकलिततदीयमनोरथः पुर-

हरधनुरारोपणाय सकुतुकावतारमुद्रं रामभद्रमादिक्षत् । परमेश्वरपाणिपल्लवदृढग्राहसहनमपि धनुरनायासिना रघुवीरसूनुना समारोप्याकृष्यमाणम् अकठोररसालकाण्डभञ्जमभाजि । लीलाविल्लनभृगुवरगुरुधन्वना राघवेण स्वगुणाय परिक्रीतायां प्रथमदुहितरि, समुचितजामातृलाभसमेधितसंमदो जनकस्तिस्त्रोऽपि तदनुजाः त्रिभ्यो रामानुजेभ्यः प्रतिपिपादयिषुः कुशिकनन्दनानुमोदितः तरसैव प्रहितेन पुरोहितेन प्रणयसान्द्रेण शतानन्देन दशरथमात्मनगरमानाययामास । कृतगोदानमङ्गलेषु कुमारेषु, नरपीतरभिनवयौवनाभिरामां रामाय तनयामथोनिजामददात् । तदनुजां च रमणीयगुणोर्मिलक्षणां लक्ष्मणाय स्वसुतामूर्मिलां नाम, तथा स्वकनीयसः कुशध्वजस्यात्मजे निरुपमसौभाग्यमण्डने माण्डवीश्रुतकीर्तिनामधेये चामोदनिम्नमना भरतश्शत्रुघ्नाभ्यां प्रददौ । विश्वामित्तस्तु विहितविश्वकरणीयः प्रणमन्तमन्तेवसन्तम् अवितथार्भिर्वैजयि-कीभिराशीर्भिरनुगृह्य प्रतीतहृदयः प्रययौ । इति विहित-विवाहमङ्गलैरङ्गजावलेपविलोपिरूपधेयैः अनुरूपदारोपशोभितैः सुतैः सह महीपतिर्बह्वलतरबलकलकलमिलितविदितवादित्रनिध्वानमुखरितहरिदन्तः स्वन्नगरमभिप्रातिष्ठत् ।

तदानीममरकार्यविधानार्थमुपयोक्ष्यमाणे रघुवीरनन्दने
 निजमुपयुक्तप्रायं धाम संक्रमयिष्यन्, अदसीयं चानुभावमव-
 ल्लोकयिषमाणः, स्वगुरुगिरिशिगिरीशसारकोदण्डखण्डनोद्भूत-
 मुत्त्वणमिव रोषभारम् अत्यन्तरक्तेन नयनयुगलेनोद्धमन्, उच्च-
 ण्डमुजदण्डविधूयमानकदर्थीकृतराजवंशजगदवकुठारकुठारधा-
 रानिरन्तरविनिर्यदनलस्फुलिङ्गभङ्गपिशङ्कितगगनाभोगः, स्वयं
 भृगुपतिः तथा व्रजतो दशरथस्याध्वानमिद्धावलेपमरुधत् ।
 विषादभरविहस्तहस्तविस्त्रस्तशस्त्रे सति समस्तसैन्यमण्डले,
 भयप्रसरमोमुह्यमानमानसे महीश्वरे, शाश्वतधैर्यसारगभीरिमा
 रघुराजनन्दनः सपदि सविनयसंलापसंमोदमानान्तरात्मापि
 प्रकटितघोरसंरम्भेण भगवता सिसंग्रामयिषता किल स्वधाङ्ग
 सह स हस्तसमर्पिते धनुषि नारायणीये स्वयमारोपिते संहिते-
 नामोघेन महेषुणा यदीयामूर्ध्वलोकगतिमुपरुरोध ।

निर्वासितगर्वाभयेन परितुष्यता परशुरामेण परिरभ्य
 परमाशीर्भिरभिनन्दितश्च परितापपराकृतात्मनो जनयितुः पादौ
 जग्राह । दशरथोऽपि वितथीकृतभृगुवीरहेवाकेन तनयेन विन-
 यशालिना विल्लनविषादशङ्कुः उद्वेलसंमदतरङ्कितमहासैन्यपुर-
 स्सरः क्रमेण वधूजनविलोकनकुतूहलाकलितपौरविलासिनी-

जनविस्मयविकस्वरविलोचनकुवलयपरम्परामेचकितवातायनाम्
 आत्मनगरमाविशति स्म । वृत्ते च महति महीयमानमहीदे-
 वप्रवरवदनविगलदाशीर्वादेदुरे विवाहमहोत्सवे, सदारान्
 दारकान् अनवरतमभिलालयतः परमानन्दपयोधिबीचिमाळा-
 विलोलितमानसस्य तस्याविदित एवात्यक्रामदनेहा ।

दिहक्षमाणेन सुहृदः समागतवता युधाजिता मातुलेन
 सह मातामहावलोकनाय च शतमखसखो राजा शत्रुघ्नसहितं
 भरतं केकयान्प्रति प्राजिघाय । रामस्तु सह महीयपरक्र-
 मलक्ष्मीविहारस्य संस्त्यायेन लक्ष्मणेन निरूपमाननिजगुणगणप-
 रितोषितपौरजानपदः पितरमशुश्रूषत । तथा च व्यतीयमानेषु
 कतिपयेषु हायनेषु, महीवल्लभो विस्रसासमालिङ्गयमानाङ्गतया
 राजश्रियः स्वस्मिन् अनुरागशैथिल्यमाशङ्कमान इव सकल-
 सद्रूपैकपात्रे पुत्रे ज्यायसि तां निधातुमिषे ।

प्रतिदिनं परिवर्धमानरामानुरागविवशान्तरात्मभिर्गु-
 ऋभिः पौरजानपदैरप्यभिनन्दितामिळाषः संभृताशेषसंभारो
 जम्भारिसखः प्रशस्ते मुहूर्ते राजवेषसविशेषशोभमानगात्रं
 पुत्रमभिषेक्तुमारभत । तदा तु विधिवचनविधायिनी प्रिय-
 श्रुजिष्या मन्धरा सत्वरमुपेत्य व्याकुला नाम भूत्वा कैकेयी-

मब्रवीत्— “अयि मुग्धे सुभगमानिनि, मन्दासि निन्धासि
भ्रष्टासि नष्टा चासि, यद्य महाराजेन प्रकृतिनिर्गुणो माया-
मयलौकिकाचारो रामः सौभागिनेयः साम्राज्यपदेऽधिक्रियते ।
त्वं तु सह दौर्भागिनेयेन भरतेन भिक्षुकी भवितासि ।” एवमा-
दिभिर्मन्थरोपजापवचनैः नियतिपाशेन च विवशीकृतचेतना
देवी प्रकृतिनिर्दोषापि क्षुभितहृदया समजायत ।

अमर्षविषानलेन च धूमायमाना सा प्रयुज्यमानसा-
मानं राजानं जानकीसौमिद्विमात्रसहायस्य कौसल्यातनयस्य
चतुर्दश हायनानि कानने वर्तनम्, आत्मसूनोरभिषेचनं चेति
प्रतिश्रुतपूर्वमेव वरद्वितयं प्रार्थयामास ।

आकर्ण्य च तदप्रेसरः सत्यसन्धानां वसुंधराधिपति-
रिरमदापातदेशीयं वचनम् अवचनीयसंपर्ककलङ्कयशाः प्रियतर-
तनयवियोगवेदनामूर्च्छायमानमनाः सहसैव छिन्नपातं पपात ।

कैकेयी तु स्मयमाना सविनयमुपतिष्ठमानं रामच-
न्द्रमवोचत—“वत्स किमर्थं विलम्बसे । मा स्म राज्य-
भोगाभोगलोलुपतया गुरुमसत्यवादिनं कार्षीः । तद्दूतमेव
निरीयस्व नगरात्” इति ।

तामेव तु मातुराज्ञां शेषामिव विश्वमङ्गलदायिनीं शिरसा
 सादरं वहमानो राघवः सान्त्ववचनप्रशान्तसंरम्भेण गृहीतगह-
 न्तवर्तनौपयिकसकलकरणेन सह कनीयसा कमनीयवल्कलप-
 रिष्क्रियमाणगात्रः करसरसिजकलितमहितकार्मुकः कौणपकु-
 लजीवनप्रसनकृतमुखनिशातसायकसंपूर्णतूणीरभासुरः चन्द्र-
 कथेव चन्द्रमा जनकसुतयानुगम्यमानस्तदैव साकेततो निर-
 गात् । अवितर्कितोपनतमहाविपदुदयसंप्लवमानधैर्यास्सर्व एव
 प्रकृतिपौरैरजानपदाः प्रलापमुखरैर्मुखैस्तमेव यान्तमनुयान्ति स्म ।

तं च महाजनं निखिलमेव निशि निद्रायमाणं विप्र-
 लभ्य दभ्रेतरदाक्षिण्यशाली दाशरथिः तातादेशनियन्त्रितसु-
 मन्त्रसारथिना रथेन गच्छन् अच्छिदुरसौहृदेन निषादराजेन
 शुहेनाधिष्ठितं शृङ्गिबेरपुरमभजत । तत्र च विरचितजटा-
 बन्धवन्धुरविग्रहो निजपदे निवासयितुकामं प्रियसुहृदं निषा-
 दपतिं समुचितया वाचोयुक्त्या सह सुमन्त्रेण निवर्त्य, तदुपनी-
 तया नावा समुत्तीर्य भागीरथीम् , अवाचीमाशामलङ्कुर्वन्
 भगवतो भरद्वाजस्याश्रममशिश्रियत् ।

ततस्तदुपदिष्टेन पथा नरपतिमिव बहुबाहिनीपरीतपा-
 श्वं शब्दप्रपञ्चमिव विविधघातुविकारचित्ररूपं चित्रकूटाभिधानं

धराधरमुपगतो नित्यजागरूकेण हृद्यचरित्रेण सौमित्रिणा परि-
चर्यमाणः क्रमविगलितस्वजनविरहवेदनः तत्रैव सुखमुवास ।

दशरथस्त्वनधिगतरामगतीनां पुनरपि पुरमेवोपसेदुषां
जनानामाक्रन्देन द्विगुणितामनस्यस्तमेव प्रियतनयमनुशोचम-
नुशोचमविदितविहितसुतनिधनजन्यमन्युवेगकलुषेण करणमु-
निना वितीर्णं च सुतविरहशोकनिमित्तमृत्युसंपातलक्षणमात्मनः
शापमनुस्मारमनुस्मारमस्पष्टवर्णया गिरा राम रामेति प्रलपन्
अदृष्टदुःखपारो दिष्टान्तमेव प्रत्यपद्यत । आनाध्यदुःस्थे च
राज्ये सति प्राज्यमतयः प्रकृतयः सत्वरमवहित्थाकुशलैर्मौलै-
रनाकलितवृत्तौ भरतशत्रुघ्नावयोध्यामानाययांबभूवुः । श्रुत-
निखिलवृत्तान्तो भरतो भृशायमानशोकानलदह्यमानहृदयः
तत्तादृशदुश्चरितमलीमसात्मनो मातुरुत्पन्नतया निजशरी-
रादपि जुगुप्समानो यथाविधि पितुरौर्ध्वदैहिकं कर्म निरवर्तयत् ।

रान्यलक्ष्मीपरिग्रहाय प्रकृतिजनैरभ्यर्ध्यमानोऽप्यसाव-
संशयालुस्ताननादृत्य सत्वरमेव सह गुरुजनेन निस्तुलबलाभो-
गनिर्धुतधरावल्लयः समग्रगुणाकरमग्रजमेवानिनीषमाणस्तत्सं-
निधानसंहितं दिगन्तरं प्रास्थित ।

पाठान्तरम्— १. मण्डितदिगन्तरं.

स हि ज्यायसोऽनुपदी सुदीनहृदयः सौहृदय्यसान्द्रेण
 गुहेन सह विहिताविध्यनिखिलामोदभरितभरद्वाजोपदिष्टमा-
 र्गपादविको मार्गोपयुज्यमाननीवारबलिविलोकनजनितकैतुक-
 जानकीसंचारपवित्रिते चित्तकूटतटाश्रमे वृश्यासनेपविष्टमि-
 ष्टतमेनानुजन्मना समुपास्यमानमुज्ज्वलजटावलकलालङ्कारं
 भ्रातरमवालोकिष्ट ।

निजावलोकविजृम्भमाणशोकाभोधितरङ्गाहतस्य पा-
 दौपकण्ठनिपतितस्य भरतस्य वदनादवगतपितृविपत्तौ उता-
 ल्लवेदनामोमह्यमाने सदारारवजे दाशरथौ सहसा महाशोका-
 न्धकारितमेव तदाश्रमपदमासीत् ।

द्वितीयोऽपि दाशरथिः कथमपि विहितनिवापक्रियं
 भ्रातरमधरीकृतसुरासुरसाम्राज्यसंपदं परम्परीणां राज्वलक्ष्मीं
 परिग्राहयितुमतिवेलं प्रायतिष्ठ । न च तस्य स्थेयसीं तां
 गुरुनिदेशसंस्थां स्पन्दयितुमपि शशाक । गुणवत्प्रमिमाय
 प्रगुणचेतसे च प्रवणाय तस्मै याचमानाय दीनाय रघुपतिः
 तपोधनप्रतिपादितं पादुकाद्वितयमात्मनः प्रतिनिधित्वेन
 दयानिधिः प्रादिशत् । “वत्स मा स्म विषदः, तातानुशिष्टस-
 मयावसानमात्रव्यवधानम् अस्मदागमनमवगच्छ” इत्या-

दृतेन सत्यवचसा ज्यायसाभिहितो भरतो नातिचिरेण रघुप-
तिप्रत्यापत्तिप्रतीक्षानुत्तरकोसलानुपेत्य मृक्तमनन्दं नन्दिग्राममा-
वसन् आकलितजटावल्कलो निष्कलुषचित्तवृत्तिरस्खलितशा-
सनो राज्यपदवीविन्यस्तपादुकानियोज्यपदनियोजितात्मा यथा-
न्यायमवनितलमनुपालयन् अनुदिवसगण्यमानकालावयवो
रामागमनं प्रतीक्षामास ।

राघवस्तु तपोधननिवेदितनिशाचरदुश्चरितश्चित्रकूटाश्र-
मादृषीणामभिरक्षणाय क्रमेण भुवनचक्ररक्षणदाक्षिणो रक्षोवीरव-
लोऽमलां दक्षिणां दिशं परिचत्कार । निजनयनपुटनिष्पादितकु-
मुदिनीभाग्यसीमानम् अभेयधामानम् अनसूयावल्लभं महामुनिं
प्रयतमानसः प्रणम्य क्रमेण प्राकृतलक्षणमिव बहुलताव्याप्ति-
दुर्गमं महेन्द्रभवनमिव महापुण्यजनाधिष्ठितं करकलितकोदण्ड-
दण्डमण्डलो दण्डकारण्यमविशत् ।

तत्र च त्रिदशवीरविरोधिने विहितापराधाय विरा-
धाभिधानाय यातुधानाय रम्भापराभवक्षुभितकुबेरशापापा-
दितजात्यन्तरावसायकेन निघनेन स्वाभाविकीमेव गन्धर्व-
जातिमनुगृह्य नाकलोकं प्रयास्यता प्रतिक्षणभक्ष्यमाणता-
पसगणक्षणदाचरसिंहसंहतिशरभः शरभङ्गेण मुनीश्वरेण प्रती-

क्षितसमुपलब्धनिरीक्षणक्षणः सुतीक्ष्णप्रभृतिभिर्मुनिवारिष्ठैरधि-
 ष्ठितेषु पुण्येष्वरण्येषु यथाभिमतसमयनिर्मितनिवासः शनै-
 र्महता कालेनात्मोदयनिर्विषीकृतविषस्य तपोघनवृषभस्य
 कलशसंभवस्याश्रममाश्रयति स्म । स च भगवानात्मना तृती-
 यमतीन्द्रियार्थदृश्या विश्वानुग्रहार्थमुररकृतमानुषवेषं पुरुषो-
 त्तममक्षिपुटेनापीयमानः प्रत्यासीददवतारकार्यमेतं दिव्यश-
 स्त्रवितरणेन संभावयामास । अगस्त्याश्रमवासिना च पुल-
 स्त्यान्वयपांसनैरनेकधा परिबाध्यमानानामृषीणामुपसेदुषां दय-
 मानेन रघुनायकेन निखिलनिशाचराघमवधः प्रत्यश्रूयत ।
 निदेशेन च तस्य विश्ववृत्तान्तदर्शिनो दाशरथिः सन्देशविहरमा-
 णनक्तंचरसंचयदुःसंचरां पञ्चवटीमाटीक्य जनयितुः प्रिय-
 मित्रेण गृध्रराजेन सम्पातिसहोदरेण महीधरशिखरसमानव-
 पुषा जटायुषा बद्धानन्दमभिनन्दितदर्शनः प्रतिश्रुते वस्तुनि-
 निमित्तमभिलष्यमाणः प्रसन्नपावनगोदावरीपरिकल्पितपर्ण-
 शालः सदारसोदरश्चिराय विहरति स्म ।

अतीतभूयिष्ठे तु दशवदनदिष्टान्तदिवसावसानके गुरु-
 निर्दिष्टे समये कदाचित् दिगन्तरेषु चरन्ती दुरन्तदुरित-
 सन्ततिरिव गृहीतमूर्तिः, आर्तिदायिनी जगतां, समस्तरात्रिचर-

चक्रचक्रवर्तिनो लङ्कापतेरवरजा, मायाबलाकलितललितमा-
नुषीवेषा दोषाचरी शूर्पणखा नाम प्रबलदर्पदर्पकावेशविवशिता
सीतापतिमुपातिष्ठत । स्मितरुचिरमुखारविन्दस्य तस्य मधुर-
मधुरसस्यन्दिना वचसा पुनराहितलक्षणं लक्ष्मणं कामयमाना
तदुपकण्ठमभजत । तेनापि विचक्षणेन विप्रलभ्यमाना पुनरपि
जगदभिरामं राममेवाभिससार । रघुकुलवीरसुषुमाविलोकनवि-
लोलमानसा पत्युरलङ्कारभूतया सीतया परिहस्यमाना सद्यः
परिजृम्भमाणरोषसंरम्भदारुणा सकलजनसाध्वसदारुणा स्वेनैव
रूक्षरवेण राक्षसेन रूपेण तामभिभवितुमुपाक्रमत ।

तत्क्षणेन रोषभरक्षोभमाणहृदयेन लक्ष्मणेन क्षतकौ-
क्षेयकप्रसभविच्छातविकटस्तनकर्णनासारदनच्छदयानुच्छदया-
ङ्कुरं निरस्तया निहस्तया तथा सविधगहननिवासिनो विबुध-
वीरविमानिनः सोदरस्य स्वरस्यात्मनस्तादृशी दुरवस्था सपदि
नयनयोः श्रवसोश्च गोचरीचक्रे ।

अनुपलब्धचरीमभिभूतिमसहमानः स चापि रभसवि-
तीर्णविकारभीषणेन दूषणेन जगद्विजयहेलासमुन्नद्धचेतसा च
त्रिशिरसा दुर्दमचतुर्दशसहस्रराक्षसवीरचरणवेगाहिण्डमानम-
हीमण्डलश्चण्डांशुवंशविशेषकमभ्यषेजयत् । अयन्नोपनतप्रति-

श्रुतायानवहणप्रहर्षुलमानसो मनुवंशमौलिरपि दृढतरनि-
 बद्धजटाभरो झटिति प्रथमानकोपः प्रथनाय समुदतिष्ठत ।
 लङ्कासमराङ्कविष्कम्भके तस्मिन्महास्कन्दने निरन्तरप्रसूमर-
 रघुवीरशरशतशकलितशर्वरीचरशरीरनिर्गत्वरुधिरापगासं-
 भेदद्विगुणिताटोपा गोदावरी विभोरनुभावमावेदयितुकामेव
 लङ्कापुरपरमपरिस्त्रायै सरितांपत्ये सत्वरतरं प्रावहत् ।

एवं च घोराट्टहासमुखरे स्खरे सानुचरे कुतान्तमुखं प्रवे-
 शिते नितान्तसाध्वसादुद्धाविताया धाराघरोदरमिदुरनस्वरशिख-
 रायाः शूर्पणखाया लङ्कापुरमधिवास्तव्याय विशङ्कटकठोरवक्ष-
 स्तटप्रहारविदलितविषाणविहितसाराविणविद्रावितैरावणाय राव-
 णाय करणवैकल्यादस्फुटाक्षरतया वाचामपाटवे तादृशीं दुर्दशां
 लक्ष्मणकरवालविक्षतान्यङ्गान्येव विस्पष्टमाचक्षते स्म ।

अवगम्य च तदीयवचसा जनकदुहितुरपरिमेयामङ्गभ-
 ङ्गिम् , अवनिपालसुतयोश्च यायातध्यम् , आशराधिपतिः प्रथ-
 माभ्यां प्रथमानाभ्यामाभ्यन्तरविपक्षाभ्यामभिभूयमानस्वान्तः
 स्वान्ताय समानेन यत्नेनात्मनः स्वसुश्च प्रियमाधित्समानस्त-
 योरसांनिध्ये क्षीतामाहर्तुमीहामास ।

तेषां च वञ्चनपथे प्रवर्तिताचित्तः सत्वरमेव कौशिक-

मस्त्रसमरमुखे कृतान्तसमाग्रातस्य रामसायकभयादपथो
निवर्तमानस्य मायाविदामप्रेसरस्य मारीचस्य वसतिमभजत ।
परमादृतस्तं परिशङ्कमानमवोचत— ‘अयि महामते मातुल,
मायामार्गविशारद, मदनार्दितस्य मम कृते जानकी-
हृदयहारिणा हाटकहरिणविग्रहेण रामलक्ष्मणौ दूरीकुरुष्व’
इति । मारीचस्तु विदितरघुवीरानुभवः कदध्वनो निवर्त-
यितुमेनमतिमात्रं प्रायसत् ।

अनिष्टवचनरुष्टे तु तस्मिन्नशिष्टचेतसि निश्चिचरव-
रिष्ठे कराञ्चलविधूतधूमायमानचन्द्रहासे, रामचन्द्रादेवात्मनो
मरणं वरं मन्यमानस्ताटकातनयः सहसैव संपश्यमानस्य
तस्याप्यत्यन्तविस्मापकं हेमहरिणरूपमूरीकुर्वन् ‘अयि निशाच-
रनाथ, प्रथमं तावदहमेकः प्रवेक्ष्यामि धर्मजन्मभूमेस्सवितृकु-
लवतंसकस्य रघुपतेरायतनम्, पश्चाच्च नातिचिरादेव भवानपि’
इति वचसा मनसा चामिधाय, क्षणेन जनकतनयाया नयन-
गोचरो बभूव ।

विविधविहारमनोहरमद्भुतमृगं पुरस्ताद्वलोकमाना
जानकी तस्मिन् प्रसितचेतना कलितकौतुकातिरेकम् ‘आर्य
अस्त्वरमत्सासन्नमुपेत्य जीवमाहं गृहाणैनम्’ इति विधिचो-

दिता कमितारमवोचत । स च विमलविवेकधनोऽपि
 नियतिपाशयन्त्रितः कराम्बुजकरम्बितकोदण्डकाण्डः शनकै-
 रपयान्तमेनं मृगमन्वयासीत् । प्रतिक्षणमङ्गुलिषङ्गमिवा-
 प्नुवता पुनरपयता च तेन दवीयांसमध्वानं नीयमानो
 रघूत्तमो निशातमतिरग्राह्यतया निग्राह्यमेव मन्वानस्तस्मै
 क्रोमलकराङ्गुलिनखमयूखशरितपुङ्खं विशिखोत्तमं विससर्ज ।

विष्कारश्रवणसमकालमेव 'हा वत्स लक्ष्मण हतोऽ-
 स्मि' इति राघवसदृशस्वरामुञ्चतरां गिरमुञ्चारयन् , स चापि
 दुर्मतिरिषुनिपातवेदनोदयप्रत्यापन्नप्रत्यभिज्ञायमाननिजमूर्तिरप-
 गतासुरधिवसुधमपप्रत् । आशामुखान्यश्रुवानया चानया मारी-
 चबाचा व्याकुर्लोकृतहृदय्य पत्युरेवापायमात्मना निश्चिन्वाना
 ज्ञानकी संजातहृदयकम्पम् अवगतरघुवीरविक्रमम् अप्रतिष्ठा-
 समानम् आत्मरक्षणनियुक्तं सुमित्रापुत्रं तादृक्षैर्वाक्छल्यैर्नि-
 रागसं निस्ततक्ष, यानि समाकर्णयतः कर्णयुगलादप्यसौ चिरं
 जुगुप्सांचक्रे ।

तस्मिन्नपि धृतधन्वन्यार्तवचनसूत्रितामाशां प्रस्थिते
 चपलतरमुपकण्ठवर्ती दक्षकण्ठः परिगृहीतपरमहंसवेषः
 स्फुटघटितोर्ध्वपुण्ड्रदन्तुरललाटतटः करकलितरुद्राक्षमालाम-

द्राणि भगवन्नामान्युच्चैरुच्चारयन् कौक्कुटिको जञ्जुपूको जानकी-
निकटमडौकिष्ट । विधिवदपचितः तामाकलितसंलापाम् अनानु-
लोमिकाम् आर्यहृलम् अनार्यमातिरवनिपालतनयामात्मरथमा-
रोप्य दक्षरथात्मजपथदीयमानविंशतिविलोचनप्रभासन्तानसी-
मन्तितवियदन्तरो भयपलायमानवैभानिकेन पथा निजनि-
लाय प्रतिष्ठते स्म ।

वियत्पदविसृत्वरविदेहतनयाविलापसमाकृष्टेनात्यन्तरु-
ष्टेन विपुलपत्रविस्तारस्थगितदिनकरेण जवजितवायुना जटायुना
च साटोपमरुध्यत । तं च चञ्चुकोटिशतकोटिप्रहारसंचू-
र्णितसकलरथावयवमुग्रतरनखरनिकरविदारितवक्षस्तटक्षरित-
क्षतजलहरीशारीकृतगहनमण्डलः प्रचण्डचन्द्रहासमण्डलाग्र-
खण्डितपतत्रं पत्ररथसार्वभौममुर्वरायामवपात्य पत्रान्तराधिरूढो
निस्तीर्णसरित्पतिः रक्षःपतिः प्रातिकूलिकीं पृथिवीनाथ-
तनयां लङ्कापुरमङ्गलालङ्कियायामशोकवनिकायां तत्रसाद-
प्रतीक्षश्चिराय निवेशयामास । सा च निशाचरेन्द्रनिर्दि-
ष्टाभिरुग्ररूपाभिरनेकाभिराशरस्त्रीभिरावृता तत्रैव भर्तृचर-
णाम्बुजासक्तेन मनसा कथमपि समयमगमयत् ।

रघुपतिस्तु विमथितमारीचमृगस्तड्ढचनजनितशङ्काङ्कुरः

सपदि समावर्तमानो वर्तनीमध्यनिघ्यातेन निगदितनिजाग-
मननिमित्तेन विदूनमनसा कनीयसा सह प्रतिक्षणदृश्यमा-
नदुःशकुनप्रकाशितविपत्प्रसरो विविधचिन्तातरङ्गभङ्गुरधैर्य-
सारः सातङ्कभारमाश्रमाभ्यन्तरमविक्षत् । जनकतनयानवे-
क्षणक्षणसंधुक्षितदुःखभरप्रत्यवसितधैर्यसारः स्वलितचरण-
कमलम् अनर्गलनिष्पातुकबाष्परयगद्गदिकार्धकबलितम्लिष्टवर्ण-
विलापवचनम् अविदितावस्थामात्मदयितामन्विच्छन् अवरज-
सहायो महारण्येषु परिवभ्राम । ऐक्षिष्ट च क्षपाचारि-
तरवारिदारितपक्षतिं प्रत्यासन्नमृत्युं गृध्रराजम् । निगदितज-
नकनन्दनाहरणोदन्ते च प्रसारितचञ्चुपुटनिर्दिश्यमानदृशि
संस्थिते तत्र तातमित्राय स्वकार्यमात्रपरित्यक्तगात्राय च
कृपायमाणस्तस्मै विहितपारलौकिककृत्यो मृगयमाणो दयि-
ताममितपाषाणकण्टकदुरवगाहेन गहनमार्गेण दक्षिणां दिशं
प्रति संचरते स्म ।

विदूरपथसंचारिणौ विषमविपिनकण्टकमुखविलिख्य-
मानमुग्धगात्रौ नरेन्द्रपुत्रौ सुत्रामशस्त्रसंपादितकबन्धीभावः
कबन्धाभिधानो यातुधानो बबन्ध द्राघिष्ठेन द्रढिष्ठेन भुजयुग-
लेन । स तु बधविधूतमुनिज्ञापः स्वामेव दैर्वा प्रकृतिमवापितो

विदितविश्ववृत्तश्चित्रीयमाणं रामभद्रमुचितादरमवदत् — ‘अधि
निरवधिप्रभाव रघुवीर मा विषीदः । अतुलबाहुबलेन वालिना
निजराज्यतो विष्कासितं निष्ठुरप्रवेष्टनिष्पिष्टसैरिभाकारदुन्दु-
भिमहासुरस्रुतास्रपृषितदूषिताश्रमावलोककुरुषितमतङ्गमुनिपु-
ङ्गवशापात्तदगम्यमृश्यमूकाद्रिमधिवसन्तं हनूमत्प्रभृतिभिरनू-
नापदानैरुत्तमामालैः परिवृतं मित्रीयन्तं मित्रतनयं वानरा-
प्रीयं सुग्रीवमवलोकस्व । ततो नातिचिरादभिमतं
लप्स्यसे’ इति ।

तदुपदिष्टेन पथा प्रयातौ तौ मतङ्गवनशरणया श्रम-
णया शबर्या संपादितसपर्यौ पम्पापर्यन्तविपिनं परिष्कुर्वाणा-
वाकारानुमेयदुरभिभावौ दूरादेव विलोकयन्नचलाप्रवासी
सुग्रीवः सहसा विपक्षपक्षधिया सुतरां विभाय । प्राहिणोष
याथातध्यविविदिषया तदुपान्तं प्रति प्रमञ्जनतनयमहित-
पुत्रमञ्जनमाञ्जनेयं मतिमन्तं हनूमन्तम् ।

स च सुनिमित्तसम्पातसंभावितकार्यसिद्धिः तरसैव
तयोः समीपमुपगम्य विहिताञ्जलिरञ्जसा निवेदितानिखिलवृत्ता-
न्तः कथितनिजदशाविशेषौ राजपुत्रौ समादाय प्रमोदमानहृदयः
शब्दविद्यादेशिकस्य द्वादशात्मनो भगवतः स्वात्मजाभ्युदय-

संपादनलक्षणामाश्रुतचरीं गुरुदक्षिणां सुविहितामेव मन्वानः
 सुप्रीवोपकण्ठमुपेयाय । अकथयञ्च प्रणिपत्य प्रणयिने
 स्वामिने रामवृत्तान्तम् । अभवञ्च नरवानरवीरयोरवलोकन-
 समय एव प्राचीनदशविशेषोचितयोरनुपाधिकः प्रणयबन्धः ।
 मिथः कथितनिजदुर्दशाविपाकयोरनवरतदीप्यमानशोकानलयोः
 समिद्धमध्यमतन्मात्रगुणकानलसाक्षिकमपि सख्यमजनिष्ट ।

उभाभ्यां च प्रणयसौरभसमग्राभ्यां रामसुप्रीवाभ्यां
 सुत्रामपुत्रस्य विशसने विदेहसुतायाश्च विचयने प्रतिज्ञाते
 सति, अप्रतिमवालिबलनित्यपर्यङ्कितस्य सख्युः प्रत्ययमु-
 त्पादयन् प्रभुः पृथिवीधरेन्द्रगुरुणो दुन्दुभिकलेबरस्य चर-
 णाङ्गुलिपल्लवेन दूरत उत्क्षेपणं सप्तानां च कुलाचलसा-
 मान्यपरिणाहोत्सेधानां महासालानामेकेन शिलीमुखेन
 विदारणमुदारचेता विदधे ।

संजातप्रत्ययप्रकर्षो वैकर्तनिरनुयुञ्जानाय सख्ये ज्या-
 यसः स्वविषयस्य वैरानुबन्धस्य कारणं व्याचख्यौ— ‘पुरा
 खत्वावयोरनुपाधिकसौहार्दसाक्षिणि समये प्रथमविमथि-
 तस्य दुन्दुभेः सहोदरं मन्दोदर्या रावणदाराणां दयितं
 भ्रातरं मयात्मजं मयाविनमाहिताभियोगमचिरादनीकभुवः

पलायमानमनुद्रुते बलावलिप्ते वालिनि चिरायिते सति अराजके राज्ये प्रकृतिभिरनभिलाषुकमप्यभिषिक्तं मां सरभससमापतितो जिघांसुरसौ कान्दिशीकं विभ्रष्टराज्यमपहृतदारं च हृतवान् इति ।

ततश्च विश्वासितो विश्ववीरेण राघवेणाश्वासितश्च हरिदश्वसुतस्तदपवादेन क्षणादेव किष्किन्धां समेत्यं, सत्यसन्धे तस्मिन् सानुजपवनात्मजे तरुगहनान्तरितविप्रहे सति धारादवतिष्ठमाने, समराय वालिनं समाजुहुवे । निष्कान्ते पुरतो बलोत्सिक्ते बळीमुखाधिपतौ सुप्रीवेण सह प्रारभ्यमाणसमरे, तयोः समानाकारविक्रमयोर्विशेषमनवगच्छन् संशयालुः क्षणमवतस्थे । अमुक्तविशिखे तस्मिन् प्रबलतरवालिभुजकुलिशप्रहारनिष्पिष्टगात्रः पलायतैव सुप्रीवः ।

अनुगतेन च रामेण प्रचोदितः पुनरप्यभिज्ञानमालाकलितविपुलप्रीवः सुप्रीवो निरस्तताराहितोक्तिना निष्कान्तेन भ्रात्रा सह महद्बुद्धयुद्धमकरोत् । समरोत्सवरभसप्रवर्धमानबलावलेपो वळारिसुतः क्षणात्काकुत्स्थकार्मुकनिर्मुक्तेन निर्मुक्तभुजगाकारेण शरेण विदार्यमाणविपुलबक्षस्स्थलः क्षीयमाणर्जावितः क्षितावपतत् । स पुनः सहस्राक्षविभ्राषितां

कार्तस्वरसहस्रपत्नमयीं बलपौरुषवर्धनीमात्मनो मालां विनय-
विप्रतीसारभारविनमितप्रीवस्य सुप्रीवस्य प्रीवाभरणं विधाय
नित्यलालितं च निजात्मजमङ्गदमभङ्गुरानुभावे रघुवीरे
निधाय तदाननसरसिजसमर्पितनयनः परासुरासीत् ।

विभाकरात्मजस्तदनु विभोराज्ञया विहितवालिदे-
हनिर्दरणो नीलपवनसुतजाम्बवत्प्रभृतिभिः प्रकृतिभिर्वलीमु-
खसाम्राज्यपदव्यामभ्यषिच्यत । अङ्गदश्च तारातनयो
युवराजश्चक्रे ।

तदा च प्रचुरघनरसगर्भनिर्भरघनाघनस्तानितसमेधि-
तमयूरहर्षासु वर्षासु प्रवर्तमानासु, निवृत्तसञ्चारे जने, शरदा-
गमसमयसंकेतितजनकसुतागवेषणः, सामयिकनिवासाय नवी-
नकुसुमसौरमीवासितककुम्मुखकदम्बकदम्बसदेशमचलकन्दरं
समाश्रयति सानुजन्मनि रघुतिलके, सवितृनन्दनश्चिरविलु-
प्तविषयसंवेशविलोलमतिरनुपरोधमवरोधमाविशति स्म ।

विरतिमुपेयुषि क्रमेण प्रावृषि समये, विमलनिशाकर-
करजांलवितानितावियदि शरदि चोपगतायाम्, अनवरतम-
दमदनमेदुरनवनवरतविस्मर्द्यमाणमित्रकार्ये कपीश्वरे, दुर्वि-
श्वहिरहवेदनाविदूनमानसेन दक्षितामार्गणघौरैर्यीं सुहृदः

प्रवृत्तिं प्रतीक्ष्य तदनुपलम्भसंभावितरोषावेशरूपितचेतसा
 व्यायसा प्रहितो गुरुहितैकजागृविः सुमित्रापुत्रः स्मरस-
 मरसगन्धयक्षकर्दमसुगन्धां किष्किन्धामुपजगाम ।

स हि रोषकलुषितनयनकमलावलोकजनितभयकम्पि-
 ताङ्गैः प्रतीहारैर्विरचिताञ्जलिबन्धमपसरङ्गिरनिवारितस्तरसा
 राजभवनमेवाविक्षत् । चिरपरिवृद्धस्य च तस्य वानरेन्द्र-
 मदोदयमहारोगस्यैक एव सौमित्रिविष्कारध्वनिः सुश्रुतोदि-
 तपटिमोद्गुरो वृद्धचिकित्सकः समवृत्तत् ।

सचिवप्रबोधितार्थः सरसतरतारासान्त्ववचनप्रशान्तरौ-
 षेण सौमित्रिणा सह महीधरगुहागृहमध्यासीनस्य प्रधानामात्य-
 संवृतः प्रभाकरसंभवः प्रभोः पादारविन्दयुगलमभिवन्दे । क्षणेन
 च नानाहरिदन्तसंप्रेषितदूतवचनसंचोदितैः आकम्पितमहीम-
 ष्ण्डलैः आच्छादितदिवाकरकराभोगैः आपतद्गिरसंख्येयैर्बली-
 मुखबलैरखिलमेव रोदोविवरमापूरितमासीत् । प्रणतिप्रसा-
 दितस्य प्रकृतिमधुरात्मनः सख्युरनुज्ञया परिज्ञातसकल-
 देशविशेषः सुतस्त्विषांपत्युरत्युदारपराक्रमाणां कपीनाम-
 नेकानि सहस्राणि मासतर्मां तिथिं प्रत्यावृत्तिसमयावधिं
 विधाय जनकतनयागवेषणाय प्रतिदिशं प्रेषयामास ।

ते च विमुक्तन्द्रा वानरेन्द्रा विचित्र्य यथानि-
 दिष्टमदृष्टैव रामदारानचिरादेव न्यवर्तिषत । तत्र तु ये
 नयसरणिविचक्षणा दक्षिणामाशां प्रस्थिताः प्रथितभुज-
 वीर्यसम्पदो जाम्बवदङ्गदनीलहनूमदादयस्तेऽप्यनुपलभ्यैव
 जानकीम् अवसन्नचेतसो विषमबिलोदरभ्रमणव्यतीतसमयाः
 तीक्ष्णदण्डाङ्गण्डकिरणसुतादुद्विजमाना जीवने निराशा
 बभूवुः । तेषामचलतटभुवि प्रायोपविष्टानां नष्टचेतसां परि-
 देवनावसरप्रस्तूयमाने रामचरिते समाकर्णितसहोदरविपत्तिः
 प्रत्यासीद्दुष्णकराकिरणदग्धपक्षो गृध्रराजः संपातिः कन्दरो-
 दराच्छनैर्निरक्रामत् । श्रुतवृत्ताय च तस्मै रामचरितस-
 माकर्णनप्ररोहणीयपक्षाय परावरहः पुरातनभल्लूकचक्रवर्ती
 मिथः कथाशेषमकथयत् । स तु क्षणविवृद्धविस्तृतप-
 क्षविक्षेपपवनविधूयमानगिरिकाननः समुड्डीय यामिनीचरपुरो-
 पवनवासिनीमवलोक्य जानकीमचिरादेव समागतः प्रती-
 क्षमाणेभ्यः प्लवगवीरेभ्यो याथातथ्येन निवेदयामास ।

प्रमदभरसमुन्नद्धचेतसः प्रथमानमानमदाः प्रसरदु-
 ष्कतनिध्वानरुध्यमानककुम्भः प्लवगपरिवृढाः क्षणादेव महे-
 न्द्रमहीधरेन्द्रप्रपातप्रस्तरविस्तारस्फालनकेलिविशीर्णवीचिमा-

छापारिष्करणां दक्षिणापांपतिप्रतीरसीमामासादयामासुः ।
 तत्र पयोधिलङ्घनकुण्ठितप्रसरेषु वानरप्रवरेषु, द्रुहिणसुत-
 वचनवैचित्र्यप्रत्यभिज्ञातप्रभावभूमा रघुपतिस्वहस्तसमर्पितस्फु-
 रदभिज्ञानाङ्गुलीयमहीयमानहस्तो दुस्तरमप्यकूपारं गोष्प-
 दीकर्तुकामः सदागतिसंभवो महेन्द्रस्य महीभृतस्तुङ्गतरं
 शृङ्गमधिरुह्य स्वामिनश्चरणारविन्दं मनसानुसंदधानः तर-
 सैव समापुप्लुवे ।

खरवैरिकराम्बुजकलितकोदण्डविमुक्तः शर इव निर-
 न्तरायगतिः, वियदध्वनि विश्रमविश्राणनसमुत्पतितं हैमवतीस-
 होदरं महाशैलमनुमान्य प्रभावजिज्ञासया स्पर्धावर्धितशरीरां
 द्विरसजननीं सुरसां च वध्वनया परितोष्य, छायाग्राहिणीं
 च तोयान्तरचारिणीं निशाचरीं मायाविशेषबृंहितां सिंहि-
 कामुप्रकरजाग्रविदारितविग्रहां विधाय, परमाचलशिखरम-
 ण्डनायमाने पश्चिमदिग्गङ्गनामणिकुण्डले मार्ताण्डे,
 निःशङ्कमानसो लङ्काद्वीपे कुणपाशनविनाशपिशुनो महो-
 ल्कादण्ड इव रोषेण ज्वलन्निव पपात । तन्निबन्धनो
 महान् भुवः कम्पश्चाजनि ।

ततस्तनूकृततनुर्मारुतिर्विरुन्धतीमुदक्प्रतिहारमार्गप्र-

काशितवराङ्गनाकारामनातङ्को लङ्कालक्ष्मीमभिभूय, निशाकरमरीचिजालीकृते दिशावलये, चन्द्रमणिनिष्यन्दपेङ्गलासु चन्द्रशालासु, चन्द्रिकावतारघौतेषु सौधेषु, मदनचपलायमानयातुधानयौवनकलितप्रसादेषु प्रासादेषु, कामोपभोगकरणरम्येषु हर्म्येषु, विविधरचनासुन्दरेष्ववरोधमन्दिरेष्वपरेषु च तेषु तेषु प्रदेशेषु, महतीं प्रयत्नपदवीमवलम्बमानोऽपि मैथिलीमनवलोक्य शोशूयमानशोकावेशमशोकवनिकायामपि विचेतुकामो विचेतीभवन्नेतदन्तरभाजो महतः शिंशपातरोः शिखरान्तराले चिन्तासंदानितमतिः क्षणं निभृतमवतस्थे । प्रदेशे च तरोरवतार्यमाणदृष्टिः आकर्णितगुणसौरभाविसंवादिनमाकृतिविशेषमाकलयन् 'अये यत्सत्यं स्रैवेयं प्रसन्नपावनाकृतिः प्रभोः प्राणाः' इति निश्चितमतिर्निश्चिकाय ।

अत्रान्तरे विदेहतनयाविषयविषमशरबाधविषवेगविदूषितमतिः अलब्धनिद्रासुखो दशमुखः स्वयमपररात्रे बहलमणिदीपिकाविलसिताग्रहस्तविलासिनीजनप्रायपरिजनः स्खलितचरणविवशसंचारं तदेव शिंशपामूलमाससाद् । मारुतिरपि तस्यात्यारूढरागवेगविसंस्फुलानि घनध्वानघर्घराणि बहूनि विदेहसुतायाश्चावधीरणागर्भनिर्भराणि कोकिलालापको-

मलानि मितानि वचनान्याकर्णयन्नस्पन्दमानकिसलयमासांचक्रे ।

अपयाते पुनरस्मिन्नलब्धावकाशे दृशाननीविस्रमर-
विविधपरुषाक्षरे, तदपवादपराणां निश्चाचरीणामतिदारुणै-
र्वचोभिः अवदीर्णहृदयायास्तस्या नित्यममुक्तनिकटदेशा त्रिजटा
नाम विभावरीचरी विभीषणगृह्यश्च जनः परं शरणमासीत् ।

निद्रायमाणसु पुनस्तासु, तदीयदुर्विषहदुर्वचननिश्च-
मननिर्विण्णमानसामात्मनो देहं जिहांसन्तीमवेक्षमाणः
तामनिलसूनुरकान्ववायप्रशंसामधुरैः सूनृतैर्वचोभिरापादितवि-
स्मन्भां विधाय तरुशिखरतः शनैरवारुक्षत् । प्रणिपत्य
बहुशस्तां प्रशस्तानुभावां समस्तामेव निरस्तामयां रामवार्ता
सविस्तरमावेद्य स्वहस्तावस्थितमभिज्ञानाङ्गुलीयममुष्यै प्रा-
यच्छत् । सापि विपिननिवासमलिनीकृतं तदनुष्णाभिरश्रुधा-
राभिः प्रक्षालयन्ती निजकुचतटीविरदनविहितापराधवाय-
साधमकाङ्गीकरणोदन्तम् असंस्कारपङ्क्तिवर्णाबन्धमलीमसं च
चूडामणिमस्मै प्रत्यभिज्ञानमदिशत् ।

हन्मानपि करकलितचूडामणिः प्रणिपत्य प्रशस्य देवीं
‘देवि यत्सत्यमचिरादपरिमेयवलीमुखवलयपरिवारः परमकारुणि-

कः पुरीमिमासुपैष्यति दाशरथिः, प्रलयघनस्तनिततिरस्करण-
समुद्धतानि आकर्णयिष्यसि प्लवगवीरगर्जितानि, चतुरानन-
श्रवणपुटविदारणदारुणान् कर्णामृतीकरिष्यसि रघुनाथचापवि-
ष्कारान्, सुमिह्वासुतशरशतपातशकलीकृतनिशाचरपिशितजे-
मनहर्षायमाणकङ्कामुपलप्स्यसे लङ्काम्' इति बहुधा समाश्वास्य
विश्वंभरातनयां, विनयावनम्रमस्तकः तदनुमत्या ततो निर्गच्छन्
उत्पुच्छयमानो विरहविच्छायितमगच्छदात्मना दाशरथिम् ।

अथ निजागमनं निशाचरनाथाय निवेदयिष्यता परि-
बर्धमानवपुषा पवनजनुषा रुषा भज्यमाने पुरातनसुरालया-
वस्कन्दसरभससमुन्मूलितानीतानल्पकल्पतरुगहने प्रमदवने,
क्रुपितेन दक्षाननेन प्रहितानि जगतां विहिताहितानि तानि
वीर्यमहितानि बहूनि निशितानेकप्रहरणप्रभाविराजितानि
पिशिताशनसहस्राणि रणे तोरणगतेन तेन द्रुतमेव प्रत्यग्र-
किसलयावमर्दमवामृद्यन्त ।

पुनरयमक्षाभिधानं च रक्षोराजकुमारमक्षामशिक्षा-
बलगर्वितमम्लानशोभं पुलस्त्यान्वयविषतरुप्रवालमवामृद्धान् ।
स एष समरविजितसहस्राक्षेण राक्षसेश्वरप्रथमसूनुना मेघनादेन
विहितद्रुहिगास्त्रबन्धं कुणपाशपाशपरिकल्पितपाशबन्धासह-

तया निवृत्तमपि कार्यगत्या संभावयन् जम्भारिवैरिणो रावणस्य
समीपमुपानीयत ।

अप्रमादिनस्तस्यातिमात्रप्रगल्भानि रघुराजवंशप्रशंस-
मांसलान्यात्मकुत्सादुःखानि वचनान्यसहमानेन मानधनेन
यातुघानपतिना विभीषणवचोनिवर्तितजिघांसेन 'कापेयचप-
लोऽयं दुर्मुखो वलीमुखपाशो निर्दग्धवालस्तो निर्मुच्यताम्'
इति निशाचरा निरदिश्यन्त

पवनात्मजस्तु स्वामिनिदेशद्विगुणितोत्साहसाहसिककु-
पपाशविलब्धज्वलनबहुलकीलजालजटालवालः क्षमेन परिपु-
च्छयमानः सकलमेव लङ्कामनलसमतिरनलघातकृत्य कृत्यविदां
प्रवरः प्रसभनिर्दह्यमानपौरजनवदनगह्वरोदरविस्तृमरपरिदे-
वननिशमनसुखायमानान्तरात्मा सुमनाथमानथा जनकसुतया-
नुमतो जवपवनक्षुभितसलिलपूरं सरिद्वल्लभमुल्लङ्घे ।

सरसनिवेदितनिजोदन्तविस्मायिताशेषवानरर्वारामिन-
न्दितः क्षणविलङ्घितदविष्टमार्गो रघुनन्दनचरणरविन्दयुगलम-
विरलानन्दः सविनयविशेषमवनम्य सकलमेव तामात्मनः
प्रवृत्तिं याधातध्येन निवेदयामास, चूडाभणिं च प्रणयप्रसारिते

कराम्बुजे समर्पयामास, मनसि चाभिज्ञानवचनम् । रघुपतिस्तु
संपश्यमानसकललोकदत्तसांश्लाघिनमनन्यसुलभेन परमानन्द-
तरङ्गितात्मा परिरम्भेणैनमनुजग्राह ।

अखिलकार्यतत्त्वज्ञोऽपि चिराभिलषितप्रत्युपक्रियावस-
रसंप्राप्तिसम्फुल्लप्रहर्षोदप्रेण प्रियसुहृदा सुग्रीवेण, सुखदुःख-
संविभागनिरवद्यपात्रेण सौमित्रिणा, निजमनोरथेनेव तनू-
ता हनूमता, नथाम्बुधिना जाम्बवता, निःशेषशाखामृगसैन्य-
पालेन नीलेन चानुमोदितकर्तव्यशेषः क्षणविहितसंनाहसम-
सैन्यसंश्लोभदुर्भरघराभारमङ्गुरशेषाहिफगामण्डलश्चण्डतरकोद-
ण्डप्रकाण्डकाण्डमण्डितभुजदण्डो दशकण्ठकण्ठकाण्डखण्डनो-
त्कण्ठमानमनाः दण्डधरसनाथां ककुभमभिप्रातिष्ठत । आससाद्
च नातिचिरादेव सैन्यरजःप्रपञ्चजम्बाळिताम्बोरम्भोनिघेरक्ष-
व्यधामा दक्षिणस्य प्रचलतरङ्गमालाकलितफेनजालां वेलाम् ।

पारावारनिवेशितस्कन्धावारे च दाशरथौ संचिन्त्य-
मानसागरतरणोपाये, समाकर्णिततदीयाभियोगो जनकतनया-
संयोगयोगचिन्तान्तरायविधायिने दैवायेर्ष्यन्नयप्रसङ्गविमुखो
न्यापनयविचारचुञ्चुभिः सचिवैः प्रियमित्रैश्च समभीषदाक-
म्पमानमना दशावनः सदासि मदनसन्दानितात्मा मन्त्रयांचक्रे ।

तत्र च प्रायेणायश्शूलिकेषु केषुचिन्निजवासनानुरू-
पमकुशलोदर्का गिरो भाषमाणेषु, दोषापेतचेता विभीषणः
प्रणम्य राजानं प्रकाशितसौभ्रात्रः सविनयं विज्ञापयामास—
'आर्य अनात्मनीनानामविनीतानाममीषां वचनेषु मा
स्म तिष्ठथाः । स्वयमेव च चेतसा संपश्यस्व । मन्ये दुर्वा-
रदोर्वीर्यमाद्यदुदामखरमुखनिष्ठाचरकुञ्जरपञ्चमुखेन सार्वलौ-
किकमुजबलगर्वायमाणप्लवगपतिशलभदवानलेन शब्दमात्रशे-
षीकृतबाहुजवर्णभार्गवविजयव्याख्यातवैभवेन नयविनया-
भिरामेण रामेण वैरायितारः ध्यंकारं सुखायिष्यन्ते ।
तदधुनैव तस्य धर्मविजयिनो धर्मदारान्वितीर्य परित्रायस्व
कृतान्तवदनवर्तिनकंचरकुलम्' इति ।

तथा भाषमाणं विभीषणमुद्गतरोषभरकषायितरुक्षतरा-
क्षिच्छविविच्छर्दवित्रासितसभान्तरो दक्षकन्धरः समुद्भितसौ-
हृद्यो नितरां निरास्थतैव ।

सोऽपि सत्वरं समुत्थाय सत्यसंचारचतुरैः सह
चतुर्भिरमात्यैरतीत्य वियदध्वानं परिचितपवनसुतनिवेदितस्व-
रूपः पारेऽपांपति वर्तमानं परमकृपाकूपारं पंक्तिरथनन्दनं
पारायणीकृतवान् । आकारनिरीक्षणक्षणमात्रविस्रब्धेन बुद्धि-

शालिना दाशरथिना सादरमुपसंगृहीतश्च तस्य निरूपधिकप्रण-
पसारभाजनमभवत् । प्रणतवत्सलस्य प्रभवतो निदेशेन
प्रकृतिनिरवद्यात्मा रावणानुजः प्रचुरकौतुकप्रमोदवानरवरू-
षिनीकलकलमांसलितमङ्गलवादित्वविचित्रनिनादसुभगं सुमित्रा-
पुत्रेण स्वहस्तगृहीतकनककलशसंभृताभिः सागरवारिधाराभिः
लङ्कापुराधिपत्ये दत्तादरमभ्यषिच्यत ।

तदनु मनुकुलोत्तमः प्रत्ययितस्य प्रत्यग्रङ्गाधिपतेः
सत्यवद्यस्य पथ्यया गिरा भागीरथ्याः पतिं प्रसादकः प्रतीरप-
रिकल्पिते दर्भशयने समाहितेन मनसा शिरसि विरचिताञ्ज-
लिरूपाविक्षत् ।

तथाच दयितवियोगखेदकृशितात्मनः पयोधितीरभुवि
प्रतिशयानस्य तस्य तिसृषु वासतेयीषु व्यतीतासु, अनवरत-
संक्लीडमानतुङ्गतरङ्गमालाकोलाहलवाचालितहरिन्मुखे निर्वि-
शेषप्रतिपत्तिनिष्ठुरे सति च सरितां पत्यौ, किमपि विगलिता-
वधाने मन्सि शनैश्शनैः प्रकोपलेशः पदं चकार । हरि-
ह्यहरित्तरुणीसीमन्तशोषणमणिमण्डने मार्ताण्डमण्डले, सागर-
निस्तारमात्रान्तरायं कार्यशेषं पर्यालोचयतस्तस्य तादृशं गाम्भी-
र्यसारमत्यक्रामदार्यहृल्लमचिरादेव रोषावेशः । अजनि च

सहसैव तावदारज्यदुप्रतारकादुर्निरीक्षनयनकोकनदम् उद्भट-
भ्रुकुटिरेखाजटालफालतटम् अतिविशददशनसंदष्टरकरुचिरो-
ष्ठपुटम् उत्कम्पशिशिलितजटाबन्धवन्धुरं शरीरम् ।

अकलितसमुत्थानश्च मार्ताण्डवंशकेतुरशेषमपि सागरं
विशोषयितुकामः स्फायमानभयवेपमानविस्रस्तावयवेन वानर-
सैन्येन स्तिमितनिस्तलनयनमवलोक्यमानः सपदि सुमित्रासुतेन
विहितप्रणाममाहासमकालसमानीते विष्फारध्वानवित्रासित-
विरिञ्चाण्डमण्डले धनुषि ब्रह्मास्त्राभिमन्त्रितं ब्रह्मदण्डप्रचण्डव-
र्चसं तीक्ष्णतरकटाक्षच्छायाकरालितं शरोत्तमं समधत्त ।

तत्क्षणेनैव दशसु दिशासु युगपदेव प्रसरद्भिः कटुत-
रझटझटारावकठोरस्फारस्फुलिङ्गभङ्गभयङ्करैः उन्मिलद्रुहलधूम-
धितानशबलितैः अस्त्रानलकीलजालैरुत्तप्तसकलपाथः कथमानप-
वमानविलुठदुत्तानितविविधसत्त्वजातसप्तसागरविस्तारम् उक्ता-
लसाध्वसविध्वस्तधैर्यदह्यमानपरिभ्रमदसुरवीरदर्वीकरनिकर-
हाहाकारपरिपूरितसप्तपाताललोकं निजरभसनिर्भरनिर्भिद्यमान-
निखिलगन्धवहस्कन्धविशृङ्खलविषमप्रभञ्जनप्रसभविवशीभव-
दूर्ध्वलोकविलोलदृष्टाविंशतिकोटिविमानम् अकालप्रलयशङ्काव-
ङ्कविधुरम् अखिलमेव कमलासनाण्डकटाहवलयमासीत् ।

तदा च क्षीयमाणवारः पारावारादारादाविष्कृतदिव्य-
मूर्तिः आर्तिभयकम्पमानगात्रः कृताञ्जलिरुत्थाय स्वयमेव
यादसां पतिः प्रभोः पादारविन्दसविधे बहुशः प्रणिपत्य प्रसाद्य
निर्दिष्टसेतुबन्धसरणिर्मरुकान्तारविशोधनविनियोजितामोषत-
दीयसायकः सहसा तिरोबभूव ।

प्रवृत्तेमुपसेदुषः प्रभाकरवंशकेतोः प्रसादमधुरामा-
ज्ञामानतैरुत्तमाङ्गैरुद्धमानैः प्रमदकलितकलकलकवलितककु-
बन्तरालैः कषिभिरहंप्रथमिकया हरिदन्तरेभ्यः समाहि-
यमाणैरभ्रंलिरुवनिरुहसहस्रैः, विशालैः शिलामण्डलैः, उत्तुङ्गैः
शैलशृङ्गैः, बलाहाकारैर्महाशैलैरपि, अप्रमेयकौशलानुभावो
विश्वकर्मात्मजो नलाभिधानो वानरयूथपतिरचिरादपांपतौ
दशयोजनपरिणाहं शतयोजनायाममत्यद्भुतं सेतुमार्गमारच-
यामास ।

पवनसुतस्कन्धाधिरूढो द्वाशरथिः, तारासुतस्कन्धगतेन
सुमित्रासुतेनान्वियमानः, प्रचलदपरपारावारघोराकारेण प्रचुर-
विविधध्वाननिरुद्धदिक्कटेन प्लवगसैन्येन परिवृतो, विहिताव-
धानेन विमतजनभङ्गदगदाविळसिताग्रहस्तेन विश्वस्तेन विभी-
षणेन प्रदर्शिताध्वा, नलसेतुना सपदि सागरं समुत्तीर्य

सुवेलशैलराजतटप्रदेशमध्यासांचक्रे । उत्तीर्णसागराणामुद्धत-
भुजवीर्यसंपदां कपिवीराणामुत्कटहृक्कानादभेदुरैः आशरव-
रपुटभेदननिकटनिबिरीसवर्तिनां रक्षसामट्टहासमिलितैश्च सिंह-
नादैरितरेतरं व्यतिभवद्भिरभ्रगुणमयमिव त्रिभुवनमासीत् ।

तदनु मदनदूयमानमना दशाननो विशरणेष्वमवश्यं
वश्या भविष्यतीति प्रत्यग्रवृक्कणकण्ठं मायामयं रामशिरो
निशाचरैः कपिवलकलकलार्कणनसुखायमानार्थै जनकत-
नयार्थै प्रदर्शयामास । तेन चातिदुःखायमानामेनां प्रकट-
सौहार्दवैगा त्रिजटा तस्यासत्त्वं प्रत्याययन्ती प्रत्यापन्न-
चेतनामतिनिष्ठ ।

सरभसनिरस्तनयनिपुणवृद्धामात्यमतो निशाचरपतिः
सविधवर्तिनि समग्रबले सपत्ने नगररक्षायामक्षय्यवीर्यनिका-
नीकपरिवृतानाश्वरप्रवरानादिदेश । तदा च रघुनाथोऽपि
विमलमतिना विभीषणेन विज्ञापितो विरोधिपुरनिरोधने
करकलितमहाशैलान् नीलमुखान् बहुसैन्यपरिवारान्वानर-
वीरानादिश्य पुरतःप्रचलदतुलबलभरपरिचूर्णितविषमाक्षि-
लामण्डलं सुवेलशिखरमधिरूढः तदग्रसीमाविराजमान-
विशालचामीकरशिलातलमलंचकार । आलुलोके च पुरतो

गिरिशिखरसीमनि दिवामिव विजेतुमुत्प्लवमानाम् अमल-
कलधौतमयीम् अनेकमणिंकिरणमालाजटिलां संध्यामेघसंदो-
हसंस्थानां दशाननराजधानीम् ।

तदवलोकनचित्रीयमाणचित्ते रघुराजपुत्रे, सवितृपुत्रः
सपदि समुत्पत्य लङ्कापुरतुङ्गगोपुरबलभीनिषण्णस्य वि-
हितविविधनियुद्धकेलिकलितबलावलेपस्य रिपोर्महितमणिसङ्घ-
सङ्घटितं किरीटं शिरसः समाच्छिद्य वियद्भ्रजलङ्घन-
जाङ्घिकः प्रभोरुपायनीकृतवान् ।

दूत्यपदनियुक्तवृत्रारिनप्तृवचनाधिगतविमतदुश्चरितनि-
श्चयेन श्रोद्धतधनुर्ध्वानविस्रंसितनक्तंचरीगर्भेण रिपुदर्पवि-
भाधिना दाशरथिना नियुक्तैः सद्य एव वानरप्रवरैः
परितो वरणबलयमधिरोहद्भिः, मर्दयद्भिरुद्यानानि, पूरयद्भिः
परिस्त्राः, पाटयद्भिः प्राकारान्, दारयद्भिर्गोपुराणि, भञ्ज-
द्भिर्मवनानि, चूर्णयद्भिश्चन्द्रशालाः, विध्वंसयद्भिस्सौधान्
अनुपलब्धपूर्वातङ्का लङ्कापुरी वाङ्मनसयोरविषयं दुरव-
स्थातिशयमन्वभाव्यत ।

उपचितप्रतिघातिरेककलुषिताक्षिनिवहेन रक्षसां पत्या

नित्यावलिप्रेन निर्दिष्टा हृष्टा दुष्टाशया निशाचरवीरा रध्या-
गजताश्रीयसंक्षोभवेगधूयमानधरातलाः समराय समन्ततो
निर्घान्ति स्म ।

तत्र चित्रीयमाणवैमानिकावलोकितम् अलघुबलदर्पनि-
र्भरकृतहस्तनक्तंचरहस्तमुक्तशस्त्रशतश्लातितकुपितवानरं वानर-
वीरबाहुबलसंप्रेषितशिलातलपलाशिजातशैलपातनिष्पिष्टरुष्टन-
क्तंचरं विष्वग्विसारिकूलङ्कषकीलालवाहिनीसहस्रसंभेदसंवर्धमा-
नसरिद्वल्लभं विशङ्कटकीकसपटलविपुलीकृतत्रिकूटकूटम् अभि-
मुखनिहतविबुधीभूतवीरवरवरणकौतूहलचपलायमानसुरलोक-
यौवतं शस्त्राशस्त्रि तलातलि दन्तादन्ति च संततपिशितजेम-
नस्थूलंभावुकसंपातिकुटुम्बकं सांपरायिकं प्रतिभयमजृम्भत ।

अचिरादपक्षीयमाणेषु क्षपाचरेषु, हर्षमाणेषु वानर-
बलेषु, वालितनयविमथिताद्रथादनुवियत्पथमुत्पतितो माया-
तिरोहितविग्रहो विक्रमैकनिधानं शक्रविजयी दशकन्धरा-
त्मजः स्वयमात्मभुवा समर्पितैरप्रतिमघामभिः सर्पाकारैः
शरैः समरशिरसि कीलितशरीरौ दाशरथी मोहावेशविवशौ
निवेशयामास । वानरचमूं महतीं श्वातशरजातपीडिताम-
पेतचेतनामकरोत् । दशाननोऽपि निशमितदशरथसुतवि-

पत्तिर्जनकतनयास्रंवननाय सुतरां जागरामास ।

तदा च कल्पापायकालनिर्भरविजृम्भमाणमहावातसम-
धिकाटोपपक्षवातविक्षोभितसागरः तार्क्ष्यः तत्क्षणादेव
दिवोऽवतीर्य निष्पर्यायपराक्रमौ रामलक्ष्मणौ विगलि-
तनागबन्धौ विदधे । मूर्च्छापगमस्रमुत्थितसमर्थसमस्तवानर-
सिंहसिंहनादाकर्णनपरिक्षुभितेन दशमुखेन प्राहिता नैर्ऋत-
पृतनापतयो रभसवेगधूम्राक्षिमुखाः धूम्राक्षमुखाः क्रमेण
समराय निर्ययुः ।

तत्र प्रमथितेषु प्रधानयातुधानवीरेषु प्रहस्तप्रमुखेषु
प्रथमानरोषः प्रभुर्विभावरीचराणां स्वयमेव मुखनिवहगह्वर-
निःसृतनिध्वानभेद्विह्वलीकृतवलीमुखसार्थः समरभुवमवत-
तार । स तु रणशिरसि पराक्रममाणमक्षिगतमक्षतशक्त्या
शतघृतिवितीर्णया शक्त्या विश्वतवक्षःस्थलं विदधे ।

भुवि निपतिते तस्मिन् उन्नतमन्युवेगसमाक्रान्तचेतसा
रघुसिंहेन निरन्तरश्चरप्रकरनिकृत्तानिखिलसाधनो विदलितवि-
कटमुकुटतटो दशमुखः कथमपि समरान्निवृत्य कान्दिशीकः
स्वान्तःपुरोदरमाविशत् ।

दुर्विषहरघूद्वहसायकानुस्मरणव्यथमानचित्तो नक्तंचरा-
धिपतिः अयुतहायनीसमार्जितदुश्चरतपोविपाकमयीं निद्रां
निषेवमाणस्य निर्जरकुळविध्वंसलब्धवर्णस्य कनीयसः कुम्भ-
कर्णस्य प्रबोधनाय प्रथितसाराग्निशाचराग्निरदिशत ।
बहुमहाचलकन्दराविरतविवृततदीववदनघोणाकुहरोदराहमह-
मिकानिर्जिहाननिःश्वासानिलकल्लोलजालतूललीलानुविधाधिनः
तेऽपि कथमपि निद्रागारं प्रविष्टा महता प्रयत्नेनैनं गलितमू-
विष्टसंवेशमूद्रं व्यधिषत ।

उल्लङ्घितवप्रेण प्रथनमुवि विहरमाणेन तेन गोत्राचल-
गोत्रगात्रेण परिमृद्यमानमहाकपयः तस्यैव गहने केशश्मश्रु-
कान्ते न्यलीयन्त । स च कपिराजकररुहदशनकुलिशापहृत-
कर्णनासो रघुवीरशरविल्लूनेकैकावयवनिष्पातनिष्पिष्टानेक-
सत्त्वजातो मर्दयन् कपिराक्षससैन्यानि, दारयन् गिरिशिख-
राणि, क्षोभयन्पयोनिधिजलं, क्षमापयन् क्षमावलयं,
वलशासनायुधविदलितविपुलपक्षो महान्महीधर इव पपात ।

प्रियसहजविनाशवेदनातुरमनसि विलापाविलवचसि
जनयितरि, तदनुज्ञया यौवनमदोन्नद्धवीर्यवलावज्ञातसमस्त-
सुरासुरा दशमुखतनया विनयानुरोधपराङ्मुखाः स्वानुरूपानेक-

परिवाराः करालशिरोमुखाः समीकाय समनह्यन्त । तेष्वप्यो-
 नायमानवानरवीरदावपावकशलभायितेषु तनयशोकाकुलि-
 तचेतसं पितरमभिवन्द्याशीर्भिरभिवर्षितः कारानिरुद्धवृद्ध-
 श्रवःकरचरणबन्धनशृङ्खलाखणाखणायितकलितविक्रमप्रशस्तिः
 शक्रजित् उत्तालशौर्यसारोष्मायमाणकुलपुत्रप्रायप्रभूतपरिवा-
 रो भूयोऽपि भूयसे जन्याय संनह्यते स्म ।

स तु नितान्तवित्रासितविश्वचक्रेण महता विक्रमेण
 सानुप्लवौ विप्लवमानधैर्यौ रघुवंशधुर्यौ विमोह्य वैदेह्यामु-
 त्सुकं पितरमानन्दयामास । पौलस्त्यपरिचोदिताभिर्यातुधा-
 नीभिः कुबेररूप्यं पुष्पकाख्यं विमानोद्धमधिरोपितां
 वियता समरसीमानमवापितां पतिविपदबलोकनजनितशो-
 कविमोहितामकुटिलाशया त्रिजटा समाश्रासयत् ।

विदितपरावरेण विधातृनन्दनेन समीरितः समीरण-
 सुतः सहसा तुहिनाचलसमाहृतौषधिपर्वतगतमहौषधिवलेन
 सर्वानपि तान्विधूतमोहान्विदधे । उत्कटरोषाभिभूतस्य वान-
 राधिपतेर्निर्देशेन सर्व एव वानराः सर्वाभिसारेण सर्वतः
 समारुह्य पुरीमशेषामन्दवशेषितपदार्थसार्थमग्निसाच्चक्रुः ।

अपेतराक्षसामपि रक्षोमर्त्या नगरीं निरीक्षमाणः
 प्रकटरोषभीषणाकारो रावणिः सपक्षस्य विपक्ष-
 स्योज्जासयिष्यन् मान्यानुभावनिर्मितां मैथिलसुतां तदप्रतो
 निस्त्रिंशघातं निहत्य तदुपलम्भव्यामोहितेषु विमतेषु संभृ-
 तसंभारां निकुम्भिलाशालां प्राप्तः प्रबलानेकरक्षोवीररक्षितः
 स्रकलसपत्न्याक्षियाकरीमाभिचारक्रियामारभत । विज्ञाय च
 तत्प्रज्ञावतां प्रथमेन समाश्रासितराघवेण त्वरमाणेन विभी-
 षणेन संचोदितः तत्प्रदर्शितदुरवगाहपद्धतिर्बद्धयुद्धपरिकरः
 सौमित्रिरनेकवलीमुखानीकपरिवृतो निकुम्भिलायामुपक्रान्त-
 स्याभिचारविधेरन्तरायमकुरुत ।

इन्द्रजिदपि भ्रातृव्यभूयमुपेयमानाय पितृव्यायेर्ष्यन्
 ञ्जावद्धपरिकरः सर्वौघेन पवनतनयवाहनं सौमित्रिमभ्ययुक्त् ।

तयोश्च युध्यमानयोरिद्धमानयोर्व्यतिरसमानयोः
 काकुत्स्थपुलस्त्यान्वयैकवीरयोरविश्रान्तयोरश्रान्तयोरहस्त्रितय-
 मत्यगात् । तथा संप्रहरन्तं संप्रहारशौण्डं मण्डोदरीसुतं
 समिति सुमित्रापुत्रो रघुवरानुभावसंधुक्षितौजसा वैडौज-
 सास्त्रेण विगतजीवितमतनोत् ।

विमथितपरिपन्थिनो विबुधराजविजयिनः श्रियतन्-

यस्य प्रत्यावृत्तिपथे दीयमानाशेषदृष्टिः प्रतिमुहुर्मैथिलीसमा-
गमेन प्रत्यासीदता सुखायमानो दशाननः सहसा समाप-
तितेभ्यः प्रत्यवयवस्रवदास्रधारापङ्किलेभ्यो रोरुद्यमानेभ्यो
निशाचरेभ्यः तादृशं दैवदुर्विपाकं संशुश्राव । प्रियसुतनि-
घनव्याकुलीकृतचेतसस्तस्य दशभ्योऽपि वदनकन्दरेभ्यः प्रौढ-
गद्गदिकानिरुध्यमानकण्ठस्य युगपदेव विस्पष्टवर्णाविलाः
विलापवाचो विविधाः प्रादुरासन् ।

निर्ययौ च सद्यः सद्येधमानरोषसरंभतिरस्कृतदुःख-
भारः क्षपाचरसार्वभौमः क्षणसन्नद्धस्रमुन्नद्धसमस्तसैन्य-
संदोहसंवृतः सन् जिर्हीर्षुरिव समं समानि भुवनानि निष्प-
श्चिमप्रसराय महीयसे समरोत्सवाय स पुरस्तात्परमेण तेजसा
दिवसकरमघःकुर्वाणम् अभिनवतमालदलमनोहरकान्तिम्
आबद्धजटाभारभासुरोत्तमाङ्गम् अरुणसरसिजायतविलोचनम्
अनीकारम्भगाढविन्दुमुग्धवलकलवसनम् उज्ज्वलशरशरासन-
भासमानकरारविन्दम् आनन्दनिष्यन्दमखिललोकनयनानाम्
अनङ्गमिव संगृहीततापस्रवेषम् अनुपमगुणैकमन्दिरं राम-
चन्द्रमवलोकयामास ।

अचिरादेव समूलकाषं कषिते मूलबले, मध्येवर्त्ममु-
 पहनवानमिन्धानकोपः सुमित्रापुत्रमर्किपचानशक्तिः शक्त्या
 विचेतीकृत्य युद्धमहाय बद्धपरिकरं रघूत्तममाससाद् । सौमित्रि
 च समीरणसंभवः सत्वरसमाहृतमहौषधिवलेन नीरुजं चक्रे ।
 तदा च दशवदनवधं विधास्यमानाय युयुत्समानाय भानु-
 षवेषतिरोहिताय विष्टरश्रवसे वृद्धश्रवा निजमेव नित्यनि-
 रस्तदैत्यवीरमनोरथं रथोत्तममुत्तपमानमातलिकरगृहीतप्रग्रहप्र-
 हर्षहेषमाणहरिसहस्रभास्वरं प्रजिघाय ।

अथ तयोरुपरचितसमितिकौतुकयोः इतरेतरं सरभ-
 समापतितयोः सावित्रपुङ्गवस्यवंशचित्रकयोः अनिश्वलचितचा-
 पविस्तमरविशिखविसरविदारितावयवं विस्मयरसविस्मारित-
 परस्परवैरवानरनिशाचरनिकरनिर्निमेषनिरीक्षितम् अलसं-
 पातसाध्वसदूरीभवदमरलोकमुस्रविगलितसाधुवादपिचण्डिल-
 हरिन्मण्डलम् अतिचिराय समरमहः समजृम्भिष्ट ।

इत्थंकारमुद्धतभुजाटोपं युध्यमानं यातुधानेश्वरं शा-
 श्वतिकनिरुपमधामा सवितृवंशकेतुः पैतामहमहास्त्रमहःपटल-
 जाटिलेन दिव्यश्लरेण विदारितकठोरवङ्गःशिलाघाटमपगत-
 जीवितमवनौ निपातयामास ।

मदसलिलघोरणीदुर्दिनायमानहरिदन्तदन्तिसंहतिवृंहि-
 तपरिवृंहितैरमरदुन्दुभिनिध्वानैरापूर्यमाणे जगति, विभीषणगृ-
 हौर्विभावरीचारिभिः कारोपरोधान्मुच्यमानासु बन्दासुर-
 सुन्दरीषु, दिव्यजनकरविमुक्तनव्यतरमन्दारकुसुमविसृमरमक-
 रन्दशीकरासारभारिकमन्दमारुतपरिपीयमानस्वेदविन्दुसुन्दर-
 मुखारविन्दो मधुनिरीक्षणस्मितलवामिनन्द्यमानप्रणमदखिल-
 बलीमुखसैन्यकरकोरकमालिकानिविडितनिकटदेशः क्षणमटनी-
 विन्यस्तहस्तो विश्राम्यति स्म ।

विहितसमुचितसत्कारविसृष्टपुरुहूतसूतस्य तस्य सुम-
 नायमानस्य जगतां पत्युः शासनेन कृतदशवदननिवापकृत्यं
 निस्तुषतपःशौचदयासत्यसरणिनित्याभिनिविष्टधिषणम् अपग-
 ताशेषदूषणं विभीषणमात्मनैव सुमित्रात्मजः पुण्यकृतां
 पुरोगाश्रिराय सर्वपुण्यजनसार्वभौमपदे स्थापयामास ।

आजानविशुद्धापि निशाचरपुरचिरोषिता जानकी
 निवर्णजनतावर्णशङ्किनः पत्युः परुषाक्षरविश्वता विगतवि-
 श्वयमाशुशुक्षणिमविक्षत् । तदङ्गसङ्गपरिपूतात्मा पावकः स्वय-
 मेव देवीमन्डानमाङ्गल्यमाल्यामखिलकर्मसाक्षी साक्षात्कृत-
 दिव्यपुरुषाकारः प्रवणाय रावणान्तकाय प्रावच्छत् ।

THE SOCIETY
 New College Road,
 BANGALORE-2.

5220
 5234 13
 VAS

प्रमदातिरेकप्रत्यक्षीभवदमरवरवरानुभावप्रत्युज्जीवित-
 प्रथनप्रमितप्लवगप्रवीरः प्रमाकरवंशमौलिः निरुपमकरुणामृत-
 सागरो निजपादुकानियोज्यमवरजं भरतमवलोकितुमुदकण्ठत ।
 सौहार्दसान्द्रेण सानुचरेण विभीषणेन , सकलसैन्यसंवृतेन
 सवित्सुतेन च समं, सुमित्रातनयजानकीपरिशोभमानपार्श्वः
 दशवदनचरं भुजबलविजितं जवजितमनसं विमानतल्लजमलङ्कु-
 र्वाणः सुरसरिदुल्लोललोकनकसरोजपरागसौरभवैवधिकसमी-
 रकिशोरविहारसुभगंभावुकेन पथा साकेतपुराय प्रतिष्ठते स्म ।

शृङ्गिवेपुरे गुहेन सङ्गतस्ततोऽपि पवनसुतवदनाव-
 गतनिजचरितेन भरतेन परितोषतरङ्गितेन सावरेजेन प्रम-
 दतरलितबहलजनतानुयातेन प्रत्युद्गम्यमानो रघुनन्दनो नन्दि-
 ग्राममलम्बकरोत् । अपनीतमुनिवेषः सहानुजः सप्रकृतिपौर-
 जानपदो मनुवंशप्रसूतमहीपुरन्दरकुलराजधानीमयोध्यां संप्रा-
 प्तवान् । भक्तिभरप्रणम्यमानगुरुजनाशीर्वादाभिनन्दितं राम-
 चन्द्रं गरिष्ठतपसो वसिष्ठप्रमुखा महर्षयः सकलजगतीवलय-
 साम्राज्यपदव्यामभ्यषिञ्चन् ।

अभिषेकमहोत्सवोपलम्भसंभृतपरमानन्दंतुन्दिळात्मानौ
 महात्मानौ पौलस्त्यविकर्तनात्मजौ कतिपयदिवसापगमे मही-

पतिर्महितविविधसत्कारविकस्वरप्रमोदपरिजनपरीतौ विरहास-
हावपि 'परिपालनलक्षणमात्मविशोषनैकप्रयोजनम् अकरणे
प्रत्यवायविधायिनं स्वधर्ममनुतिष्ठतम्' इत्यत्यन्तसौहार्देन
प्रयुक्तसामानि जनपदाय प्रस्थापयामास ।

इति विहितविवुषकृत्यो विश्वानुजिघृक्षया गृहीत-
मानुषवेषो भगवानरविन्दनाभः सदारावरजः सकलमित्र-
परिवृतो निसर्गनिस्तुषानिजचरितवितीर्णनिखिलभुवनानन्दः
चिराय परमेण सुखेन सुतरां विरराज ॥

निशाचरतमोलीनजगदुन्मेषहेतवे ।

० ० ० तेजसां निघये ० ॥

यं वासुदेवमनुरूपमवाप पुत्रं

नारायणो विमलबुद्धिरुमा तथाम्बा ।

प्राणायि तेन मनुवंशपतेः कथेयम्

आदित्यवर्मनृपतेः कृतिनो निदेशात् ॥

॥ इति रामकथा संपूर्णा ॥

